

Zbornik radova

Kreativne literarne radionice

Kazališnog projekta Jelenovac

Projekt: Kreativne radionice „Kazališni projekt Jelenovac“

Korisnik: Međunarodni centar za umjetnost, Zagreb, Gajeva 25

Tel: 0993437340 | E-mail: kontakt@mcu.hr | Web: www.mcu.hr

Ukupna vrijednost projekta je 303.299,51 kn

Od čega 274.484,22 kn sufinancira Europska unija

Više o fondovima EU potražite na

www.stukturnifondovi.com i www.esf.com

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

Organizacija radionica sufinancirana je iz Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali, iz Europskog socijalnog fonda.

Sadržaj zbornika isključiva je odgovornost Međunarodnog centra za umjetnost.

**Zbornik radova polaznika Literarnih kreativnih radionica
Kazališnog projekta Jelenovac nastalih 2018./2019.**

Radove sakupile i odabrale: Silvija Šesto i Vera Vujović

Zbornik uredila: Vera Vujović

Autorica fotografije na naslovnici: Edita Ćurak Arseta

Grafički prijelom: Benjamin Cacan

Tisk: V-točka, Dubrjevička 3, Zagreb, www.v-tocka-dizajn.hr

**Zbornik radova
Literarne kreativne radionice
Katališnog projekta Jelenovac
studenzi, 2019.**

Došla sam da ostavim trag kroz misli utisnute na papiru.

(Edita Ćurak Arseta)

Uvodna riječ urednice

Sasvim suludo

*Svi složno skakućemo svračjim stazama smišljajući stihove
Slušamo sa smijehom svoje supisnike.
Skupljamo smrđenu kavu i sjemenke suncokreta serviramo,
Samo da se sladimo.*

(Desa Janjatović)

Znatiželjna čitateljice/čitatelju,

Pred tobom je zbornik odabranih radova polaznica i polaznika jedne od triju umjetničkih kreativnih radionica obuhvaćenih Kazališnim projektom Jelenovac. Projekt se realizirao od početka rujna 2018. do kraja studenoga 2019. u organizaciji Međunarodnog centra za umjetnost, u prostorima Mjesnog odbora Jelenovac u Zagrebu, sufinanciran iz Europskog socijalnog fonda u sklopu Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali.

Sudionike dviju literarnih grupa: večernje, s umjetničkom voditeljicom Silvijom Šesto, i jutarnje, s umjetničkom voditeljicom Verom Vujović, projekt je unaprijed odredio kao skupinu 54+, no među njima se nalazilo i kreativnih polaznika s 80+. Neznatna manjina polaznika imala je već formirano iskustvo pisanja, ili objavljivanja, a velika većina pisanje je u sebi dugo nosila kao prigušeni sjaj.

Večernja je literarna radionica odabrala za motivsku okosnicu – tramvaj. Kroz nju će istraživati svoj izraz u formama niza literalnih žanrova i ljudskih situacija. Ujedno je njezin tramvaj postao tema prihvaćena od dramske i likovne radionice kao kontekst scenskog rada na kazališnoj predstavi.

Jutarnja se literarna radionica kretala kroz intimnije teme, istražujući pisanjem glas vlastitosti, odnose i spone, čežnju i značenja, držeći žanrovske odrednice u drugom plan. Pritom se njezin literarni izričaj izgrađivao usputno i neometeno, i vrlo individualizirano. Njezin doprinos predlošku za kazališnu

predstavu s temom tramvaja usmjerio se na personificirane likove u šaljivom prepletu.

Radovi obaju grupa nastajali su po maštovitim zadacima igara riječi i igre s riječima, nastavljanja fragmenata, na novim pristupima izričajima okamenjena značenja, na slikovnim predlošcima te zadanim zadaćama čiji su se rezultati čitali u radioničkom krugu. Obje su radionice u radioničkom prostoru ostvarile susret s književnicama; gostovanje Sanje Pilić, Snježane Babić Višnjić i Vesne Mrša, te čitanje radova pred kamerama TV emisije Treća dob.

Potkraj razdoblja projekta i jednogodišnjeg radioničkog ciklusa, nastali radovi nadmašuju zadani opseg mogućeg zbornika. Zadovoljstvo i čast njegova uređivanja poveli su me kroz tekstove tako da sam među mnogima odabirala one koji mogu ovlaš ilustrirati ritam razvoja ove radionice i njezinih polaznika/ka: ritam tema koje su nas ciklički držale dok nas nisu otpustile u sljedeću.

Stoga ovaj zbornik možemo promatrati i kao dnevnik, dnevnik čitanja i nastajanja tekstova oko motiva koji su se u tekstovima osebujno odrazili. I možda ćemo naslutiti neuhvatljivu provodnu nit kroz cjeline oblikovane upravo onim kroz što je pisanje vodilo, i na što je vraćalo: propitivanjem sebe (svojeg izričaja i svoje prirode, svoje torbe i svoje sobe), spona i predaka, grada, pripadnosti, zajednice i velikih životnih tema, viška čije nas rješavanje osposobljuje da vidimo šire oko svojeg dvorišta, prirode i obnavljanja (proljeća), životnog puta i čarolije stvaranja.

Umjesto da ti pruži neku ‘sigurnu’, sustavnu podjelu u koju bi se odabir tekstova uvrstio, metaforika motiva koji se pojavljuju i ponavljaju, poput: zavjesa, jeseni, djetinjstva, junaka, mačka, pisma... njihova doslovnost ili stupnjevitost prenesenih im značenja, želi tvom užitku čitanja, znatiželjni čitatelju i čitateljice, pridati zabavnu dimenziju igre potrage.

Vera Vujović

PRVI DIO

*Brankica ne brine o buri.
Baca barku bezbrižno u blatinu.
Bit će barem bermeta i bukava.
Bistro, beskrajno bacanje brzih bjelina
Brije brdašca, bliži biljke.
Brankica bira borbu s burom,
A bura bjesni bezbrižno,
Ne brine o Brankici.
Brini barem ti, budi budna.*

(Desa Janjatović)

I.

JA, SMOKVA

*Velika sitnica može biti ako se pokliznemo na zrnu
male trešnjice i slomimo nogu.*

(Dinko Pensa)

Ja

Ne sadim jaja kao Grga Čvarak, ali sam grijem promrzle ptiće i mačiće u kaputu.

Prvo pojedem salatu, pa onda meso i krumpir. Nisam zato seljakuša, kako me je mama prozvala, tako Francuzi jedu.

Nemam zavjese na prozorima. Prvo nismo imali para, pa vremena, i onda smo

skužili da nam ne trebaju i da nam je sasvim dobro tako.

Za one koji se snebivaju: ni Nizozemci ne stavlju zavjese, oni to tumače time da nemaju i ne mogu ništa skrivati od Boga.

(Dobrila Delonga Momić)

Ja, smokva

Živim u kamenjaru
sama.

Moj je kamen, voda u zemlji, zemlja
oko kamena, nebo i vjetar.

Ja smokva, svoja, jaka,
pratim zrikavce ljeti, hranim pčele,
vjetru dajem zvuk.

Ponekad, samo ponekad, tražim
noću sovu kako bih čula
glas iz daljine.

(Sonja Jirasek)

Kad pomislim na makovo zrno

Kad pomislim na makovo pomislim na cvijet
I ostanem u čudu.

Tako malog zna
nježan a snažan.
Crven od ljubavi,
u pjesmama opjevan.

(Edita Ćurak Arseta)

Prolaz

Nisam prošla kroz sito. Prevelika sam. Jesam li trebala proći zajedno s ostalim zrnima maka?

Ne sjećam se da sam bila
ostavljena na cjedilu. Činim sve da ne dođem
u tu situaciju. Puno puta se nisam
upuštala u nešto što sam htjela. Sama i bez podrške, ‘uzdaj se
u se i u svoje kljuse’. Dakle
ne možeš sam? Nadam se
da će se upustiti u to što
Želim.

(Dobrila Delonga Momić)

Tko

Vidim kamo dvorište
i zid susjedne kuće koja je obrasla
lišće se njiše u svom ritmu: tko sam i gdje sam?
Jesam li više od nage žene u tkanini.
Gledam i vidim visoke bijele zidove na kojima su slike žena
ukočenih pogleda kamenog blijedog lica s tankim obrvama i
crvenim usnama.
Na drugom zidu muškarac odjeven u kičasta odijela s
arognatnim izrazom, prolazim pored portreta i silazim niz
stopenice drhtavih koljena.
S lijeve strane ugledam zastakljen ormar i priđem. Gleda me
žena tamnih očiju, plave kose s sjedim pramenjem, blijedih
usnica. Tankog visokog vrata, lica na kojem su tajni tragovi.
To lice nije lijepo. Prazna sam i pomalo me hvata smijeh od
moje golotinje i čudnog crvenog ogrtača.
Iza leđa čuje se ključ. Okrećem se i gledam djevojku kako zuri
u mene: *Što Vam se dogodilo, gospođo Višnjić?* Napokon netko
tko zna odgovore.
Ja ne znam.

(Edita Ćurak Arseta)

Ja, Feniks

Letim do najdalje točke izdržljivosti
Ne slušam zvuk loma krila
Ne vidim da je perja sve manje
Klonuće se nasluti u izdisaju nakon kojeg
nema udaha
Samo suza, grč, strah
Oplakana vlastitim suošjećanjem
pokrećem krilo
Spremna sam za novi uzlet

(Jasenka Šturmman)

Ružno Mače koje neće postati Lav

Nisam si toliko važna da iskusim sebe. Ja sam ja takva kakva jesam. Nisam nešto posebno, ali nisam ni štraca. Bitnije mi je da dam macama jesti, da operem suđe i dam svekru jesti kad dođe svaku večer kod nas. Kroz godine pojela nas je svakodnevica.
No, moje mače, velike glave, male guzice, bez repa, izgriženih ušiju. Kisela pogleda, ipak, kad se vrati doma s noćnih lutanja zagrebe po prozoru i priljubi se uz mene, ja se razniježim.

(Dobrila Delonga Momić)

Lutka i ja

U drvetu života svoje obitelji
Tražila sam ljubav.
Ona se
Vješto skrivala u ljutnji majke i oca,
dok smo mi djeca tražila prolaze
prema svom plesu.
Nije bilo blistavo, ali velika su srca
otvarala vjeru u mogućnosti.
Susreti su bili bolni.
A lutka i ja zajedno smo sanjale
dodir anđela.
Vrijeme u ranoj jeseni
blagim se svjetлом probilo
kroz naše magle.

(Jasenka Šturmman)

Idealno djetinjstvo

Da sam imala neku dragu vilu, makar i najmanju, koja bi s mog ramena dala tihi, a snažni znak – roditelju, rođaku, prolazniku: „Ovo je dijete, pusti je da raste i gleda.“

Dijete bi koračalo hrabrije, približavalo se nepoznatom, družilo se s opasnostima. Haljinica ne bi marila što je bila poderana, ni naranča ne bi plakala što je bila prerano ubrana. Tajne su bile važne. Staze su se za djecom trebale poravnavati i skrivati. Djeca bi ponovo došla i kao odrasli ljudi da pogledaju dragi skriveni kamen s posebnom uspomenom. U idealnom djetinjstvu ne bi trebalo bježati i skrivati se u šumi, jer si razbio ogledalo. A to je 7 godina nesreće... Nestali bi noćni krikovi i strahovi koje je trebalo svladati.

A život nas čeka.

(Desa Janjatović)

Metafora

Uvijek sam htjela biti ‘obična’, ali izgleda da ipak nisam bila. Mama mi je govorila da se izdvajam od mnogih. Ali ne u onom pozitivnom, nego u onom drugom. Na primjer: nemam zavjese na prozorima, salatu jedem prije glavnog jela i nije mi uvijek uredno doma. Ne peglam. Samo košulje koje nosimo i to ne baš naj.

Ne mislim da znam najbolje. Uvjerena sam da drugi znaju bolje. Ali ponekad u meni proradi nešto kad znam da sam u pravu.

Npr. bilo je to kad mi je ujak umirao, a mama nije dozvoljavala da baka ide k njemu. Nešto je u meni proradilo i rekla sam dosta, baka mora sinu u bolnicu. To je bilo vrijeme kad sam radila i dobro zarađivala. I plaćale smo taksi još tih nekoliko dana dok je ujak bio živ. Barem dva tjedna prije nisam se usuđivala reći to mami.

Otada na znakove koji me upozoravaju da nešto nije u redu odmah reagiram.

(Dobrila Delonga Momić)

II.

LANAC, KATANAC, SPONA...

*Ona je čudnog porijekla, djeliće tako crno-bijelo.
Sakrila bi se iza stablike boba, ali ovo nije čarobni
bob i s njim neće doći u oblake. Tamo je zlatna guska,
tamo je bogatstvo, a ovdje je more, brod, trag broda
koji ostaje i tako brzo nestaje kao što će i ona i
njezino porijeklo nestati.*

(Jasnica Grujčić)

BAKA

Vrijeme – početak 20. stoljeća

Osoba – mlada žena u ranim tridesetim godinama

Društveni status – udana, majka, katolkinja

Ekonomski status – siromašna seljanka

Stanje – peta trudnoća u nizu, problemska situacija

Ja jesam netko tko je rođen na brodu, u duši putnica koja stojim i ne mičem se.

Kako sam se samo zaljubila u svirača, mladog momka koga su svi željeli, poznatog, javnog. A on, odabere mene! Nije bilo sreće veće. I sve po redu. Pitali roditelje, mama koja se pobunila, kao, nije on za mene, preveliki je on švaler, neću biti sretna s njim i sve na tu temu, i ja koja nisam mogla odustati. Željela sam ga svim svojim srcem i dušom, a i on je želio mene.

I onda zaruke, svadba, prvi sin, drugi sin, treći sin, sinovi blizanci. Tenzija je rasla sa svakom novom trudnoćom, sve sam više bila životinja koja se koti, a sve manje žena koja je poželjna.

I evo me opet – trudnom. Donio mi je neke tabletete od ljekarnika koje će mi pomoći.

Smije li se to? Da li će završiti u Paklu? Hoće li me Bog osuditi? Da li će znati ljudi? Kako će živjeti s tim, što će napraviti? Kako se to zove što će napraviti?

Da, ali kada to napravim on će me opet gledati onim istim očima kao prije vjenčanja, opet će me voljeti, imat ćemo svoje trenutke, nježnosti, privrženosti i ljubavi. Pijem ih sada vjerujući da je to čin koji će ga usrećiti, koji će nam vrati ono nešto što smo imali prije svih ovih trudnoća, neću se osjećati odbačeno, prezreno, nevrijedno. I onako mi nema života bez njegove ljubavi i onako ne mogu napraviti ništa drugo nego ih popiti. Ja sam pred zidom. Moja sreća i moj život ovise o ovim tabletama. Evo, pijem ih neka je s Božjim blagoslovom.

Smijem li u ovom trenutku zazvati Boga? Majko Božja, pomozi mi, budi moja zagovornica, neka mi se smiluje. Bože, oprosti mi.

DEDA

vrijeme – tridesete godine 20. stoljeća

osoba - muškarac u ranim tridesetim godinama

društveni status – udovac, otac, katolik

ekonomski status – zbrinuti seljak

stanje – mrtva žena, tri sina 11 god., 9 god., 7 god.

Koja sam ja bio švalerčina! Sve su žene u me gledale. Svirao sam na tom basu kao da vodim ljubav s nekom. Kako je život izgledao veselo, bezbrižno, obećavajuće. Cijeli svijet je bio moj. A ona! Ljepotica što to plijeni pogled, ne da ti da misliš da se smiriš. Prevrćeš se po krevetu i misliš o njoj i da si s njom. Morala je biti moja. Nakon svadbe – bio je to život! Pjesma, ples a uveče toplo u postelji pored nje. Mislio sam da je ovo nešto što se ni poželjeti ne zna. A onda su krenule trudnoće: prva, druga, treća... četvrta!

Kada je peti put zatrudnjela, više mi se gadila. Morao sam nešto poduzeti, i poduzeo sam. Nije morala popiti te tabletete, ali ih ja nisam trebao ni donijeti. Trebala mi je reći da krvari, trebao sam vidjeti da je sve slabija, trebao sam znati da je to što smo uradili bio smrtni grijeh i da ćemo platiti.

Da, ona je platila životom, a ja robijom. Nema više žene za mene. Ostali su sinovi.

Kako će s njima, ništa o djeci ne znam osim da ih treba dobro nalemati ako su zločesti. Šta da radim, kako, postoji li iskupljenje za mene?

Ponekad osjetim da je još pored mene, kao da mi dodiruje lice, ruke, kao da me zove ali kada se okrenem sve je to samo san, čežnja, želja da se popravi, da se promjeni da se desi nešto drugo a ne ovo što se desilo. Ne usudim se zazvati Boga, strah me njegove kazne, a iskupljenje sam će smisliti. Samo da se za dečke pobrinem, da stanu na svoje noge i selske priče što je moguće manje na njih utječu. Neka ti je laka zemljica, ljubavi moja.

(Jasnica Grujčić)

Boćanje iz mog vremena

To je vrijeme bilo zaista davno. U mom djetinjstvu nije bio potreban ogradieni prostor. Ulica je bila široka kao neki trg. Nikada se nije igralo ujutro. Tada se radilo.

Ljudi su donosili svoje boće, odlagali su ih na rubovima zamišljenog igrališta. Označivši mjesto bulina i crtu dozvoljenog zaleta. Uzimali su svoje boće, nosili ih nekako mazno i kao da su ih blago milovali, a pred bacanje uvijek iznova provjeravali težinu. Bacanja su bila različita. Kretanje sporo kad je boća, trebala doklizati do bulina, a brzo i snažno ako je morala od bulina udaljiti tuđu boću.

Bilo je i trčanja uprazno kad je trebalo odmjeriti udaljenosti bačenih boća.

Igrači su se zagrijavalii, riječi su postajale sve oštريje. Više se vikalo na članove svoje ekipe. A na tuđe samo pri mjerenu udaljenosti boća od bulina. Vadili su se pojasevi iz hlača kad su udaljenosti bile slične u suprotstavljenim ekipama. Dolazilo je i do sočnih svađa, sve zamjerke i grube riječi sutra su već bile zaboravljene.

Imali smo vrtić i u njemu dječje kolo i malo gimnastike.

Trčali smo putom i igrali se loptom.

To nije bilo dovoljno za isprobati što možeš, a što ne.

Okolina je nudila teško mjerljivo bogatstvo stijena po glavicama oko mjesta. Iz mora su stršale oštare i začudne nagnute stijene. Na njima su se gnijezdili galebovi. Oni su stijenama bili jedini pravi domaći. Udruženi i sigurni, vidjeli su sve i znali sve o nama, i ribama i brodovima i ljudima. Glasali su se samouvjereni. Slijetali su u grupama i odlijetali po volji.

A djeca dalje, po zemljici posvuda.

To se nije moglo spriječiti.

Penjali smo se po glavicama, odlazili do Napoleonovog kamena. Onda je bilo moguće jer su koze brstile grmlje a kemen se vidio s Pravog puta.

Pod velikom stijenom gradine kuhalo smo obrok od zelja u morskoj vodi...

Ljeti smo, naravno, istraživali morski dio stijena. Do galebovih gnijezda nikada nismo dospjeli.

Ogrebotine i posjekotine pažljivo smo skrivali.

Kasnije, u planinarenju po otocima i Jadranskoj obali susretala sam stijene sličnog izgleda.

Što sličnije to draže, što veće to snažnije djeluju.

Osjećam rođačku blizinu za mene novih krajeva. Kako onda da jednom ne dođu u san?

Uputim se tako s Kornata. Stijene vezuju otočice, pravac je uvijek jugoistok. Hodam dugo, dugo preda mnom je uvije bjelina i oština stijena, one čine neprekinut lanac. More je blago valovito i uvijek svjetlo plavo. Hodanje je ugodno. Budim se na otočiću zvijezde mora što zatvara trpanjsku luku.

Nisam stigla doći do stijena u vinogradima Pelješca.

(Desa Janjatović)

Deda, unuk i perec

Deda je jako psovao dok me dizao na trajvan. Dobro da baka nije bila s nama. Deda se ljuti kad je gužva i kad nam se neće nitko dignuti. Jedna teta se digla bakici s velikim cvijećem. Ja sam imao veliki perec u ruci, a deda punu vrećicu paprika, ali smo ipak morali stajati. Kad deda psuje ne smijem slušati da se krivo ne naučim, pa će biti problema u školi. To kaže baka. Nisam mogao začepiti uši s perecom, pa sam sve čuo. Ne znam kakve veze ima mama sa psima, jer mi nemamo psa iako ga ja jako želim. Onda smo se tako vozili i svi su me gurali. Od placa do doma ima šest stanica. Ja već brojim do deset i uvijek znam kad moramo ići dolje.

Kod onog velikog tornja ušle su dvije tete s plavom kosom. Ja sam video da im je kosa žuta, ali deda više ne vidi dobro pa se zabunio, jer je rekao: „Ove dvije kontrolorke poznam po plavoj kosi. Dobro da sam cvikal kartu.“ „Deda, a ja?“ pitao sam ga. „Ti si mali, tebi ne buju niš napravile“, pa se više nisam brinuo. Samo sam se dobro primio, jer se trajvan nagnje kad je zavoj.

U trajvanu svi glasno govore, pa je buka. Baka jako voli dedu zvati baš kad se vozimo. Onda on ne čuje, pa se ne javi. Kad dođemo doma, baka onda razgovara samo s menom jer ja nisam ništa kriv. Kad su ušle one dvije tete, bila je malo tišina, a onda su se počele svađati s jednim strićekom s dugom kosom, pa smo svi slušali. Striček je imao sve crno kao da je jako žalostan, ali nije bio jer se smijao onim tetama. One se nisu smijale, nešto su ga tražile, a on im nije htio dati, pa su se ljutile. Onda je on rekao nešto slično kao deda kad je ljut, ali nisam dobro čuo. Čuo sam onu deblju tetu kad je počela vikati: „Idemo dole, dole idemo! Kaj misliš da te se bojim!? Policiju bum ti zvala, pa buš dal osobnu!“ Striček u crnom se samo još jače smijao. Onda je bila stanica, ali vozač nije htio otvoriti vrata. Ona mlada teta koja se digla bakici s velikim cvijećem je vikala da mora ići van. I drugi putnici su se bunili i gurali su se pa me bilo malo strah. Kad su se vrata ipak otvorila, crni strićek je iskočio van i počeo jako trčati, a žute tete nisu išle za njim, samo su jako mahale s rukama. Dobro da me je deda držao za ruku, pa sam se manje bojao. I bilo mi je dragو da deda ima kartu, jer on ne zna brzo trčati.

(Sonja Kušec)

Djed Rudi

Sjedim u kući u Petrovoj ulici, koju sam naslijedila od bake i djeda. Tu do prozora bio je krevet na kojem je prije šezdeset godina moj deda Rudi napustio ovaj svijet u svojoj devedesetoj godini.

Bilo mi je tek deset, a pamtim baku koja je stalno plakala i milovala dedu Rudija, koji nije više ni govorio ni jeo. Meni se činio nepomičan, kao da je već otisao.

Ispričala mi je tada baka kako je deda po povratku iz rata za cara, preuzeo malu gostionu, tu jednu kuću dalje, a gdje je poslije drugog rata otvorena željeznarija. Nije mi mogla pokazati kroz prozor, ali mi je objasnila da tamo radi muž susjede Barice, primalje koja ima dva prezimena.

Rudijeva gostiona je bila na dobrom glasu. U nju su poslije posla na špricer navratili suci, fiškali, činovnici, a navečer se uz kartanje svašta pripovijedalo.

Deda je jedanput mjesечно s konjima išao u Stubake po friško domaće vino. Išao je kroz šumu poprečno preko Zazlina. Tako se u jednom danu mogao i vratiti.

No, jednom kad se vraćao s dvije pune bačve, po noći preko jednog potoka u šumi, konji su se odjednom uplašili, digli prednje noge i kola su se prevrnula u potok. Deda je pao, kočija ga je prignječila, a pred njim su se u crnoj odjeći, s kapuljačom i crvenim dugim jezikom, pojavili vrag i lucifer. Zanijemio je od straha, a oni su ga svejedno mlatnuli vilama, kaže baka da se sjećao samo zvjezdica.

Pred jutro jedna je sova negdje gore huktala tako glasno da se i deda probudio. Vani pored potoka čekali su konji i kola mirno kao da ništa nije bilo. Boljela ga je glava od vila, noge od prevrnute kočije, a onda nigdje ništa. Samo sova i druge jutarnje ptice, tišina. Polako se izvukao i došao do kola, ali bačvi nigdje. Sve je pretražio okolo. Tek ga je tada uhvatio strah.

Došao je kući smrtno bliјed, ništa nikome nije govorio. Brzo je poslije toga zatvorio gostionu i o tome se u kući nikad nije pričalo. Moja mama nije to znala.

Nisam razumijela baš dobro što mi to baka priča, tu uz dedinu postelju, ali se dobro sjećam dedinog blijedog lica i suza niz obraze. Baka se nježno nagnula i pomilovala ga.

Ja sam na to zaboravila, izgledalo mi je kao neka bajka. Više sam bila tužna za dedom i vrlo brzo poslije toga za bakom.

Pola deset je, a kupci će doći u deset. Šteta što nemam djece da im ostavim kuću s pričom kojoj je ovdje kraj. Zatvaram knjigu neobičnih priča jedne dječje spisateljice, točnije Silvije Šesto. U njoj su priče neobične kao bajke, a tko zna možda i među njima ima koja istinita.

(Draga Ivetić Boška)

Pas, priča i pričalica

Sad još pusa za lijepo snove - reče mama i utisne pusu u rumeno obrašći plavokosog dječačića, ušuškanog u krevetu.

- Maaa-maaa. A priča?
- Dobro, ali kratka. – mama će namještajući se na rub kreveta s slikovnicom u ruci, pa počne: Pas i skitnica...

Dječačić pokriven do vrata zategnutim poplunom ju zainteresirano gleda spreman za uranjanje u novu pustolovinu. Mama promjeni intonaciju glasa i nastavi čitati izgovarajući riječi kratko i odsječno:

Ja se zovem Pas. Zapravo, drugi me tako zovu. Obično šećem uz Savu među cvijećem. Danas sam prvi put ušao u tramvaj. Neki ljudi su rekli – Iš! Drugi – Gubi se! Jedan dječak me nježno usmjerio da sjednem između sjedala pod njegove noge. Njegov djed se malo ljutio. Bio sam miran pa se ušutio. Uskoro su izašli iz tramvaja, a ja sam se jače stisnuo uz pod.

- Zašto ga nisu poveli? Je l' ga taj zločesti djed udario?
- Nije. Samo su izašli iz tramvaja, jer je bila njihova stanica. Slušaj dalje.
- Mama da vidim peseka – veselo će dječačić. Mama mu pokaže stranicu slikovnice. – Mali psić. Slatki.

Mama nastavi:

Na sjedalo je netko sjeo, usput stajući mi na vrh repa. Stresao sam se i zacvilio. Od iznenađenja se stresla i žena koja je u krilu držala djevojčicu. Mama, to je pesek! – uzviknula je djevojčica - Mogu ga podragati? Pruzila je ruku prema meni, ali ju je mama zaustavila.

Idemo sjesti negdje drugdje – rekla je i povela djevojčicu do prvog praznog sjedala.

- Zašto idu od peseka? Pokakao se? Hahaha...
- Nije.
- Onda se upiškio.
- Nije. Možda malo smrducka. Oboje se nasmiju, a mama

nastavi - Slušaj dalje.

- Mama, psi su dobri. Danas smo u vrtiću učili pjesmu o psiću – nastavila je djevojčica.
- O Čupku? – upita mama radoznalo. - Nama je teta Brankica čitala priču. Zvao se Čupko... i bio je sam. Djeca su ga gađala ...
- Ovo je druga priča – prekine ga mama - Ako budeš slušao, pročitat će ti je.
- Bit će dobar! - reče mališan umilnim glasom, vragolasto se meškoljeći u krevetu.
- Mama, psi su dobri. Danas smo u vrtiću učili pjesmu o psiću – nastavila je djevojčica.
- A pjesma o Lauri? Hoćeš mi ju izrecitirati? – pitala ju je mama.
- Hoću. Laura je bila, jedna dobra vila ...

Naćulio sam uši... Nas tete nisu učile pjesmu o Lauri.

- Toni, mir! Naćuli uši...
- Što je to naćuli?
- Naćuliti uši, znači visoko ih podignuti da bi bolje čuo. Sad i ti naćuli uši – mama će lagano za potežući za oba uha. Toni se zakikoće.

Dakle, Pas kaže:

Naćulio sam uši da bolje čujem, kad odjednom ih zalije voda. Vau, vau – prestrašeno sam se oglasio. Na sjedalu iznad mene je sjedio čovjek. Pio je vodu iz boce i mene usput polijevao po glavi. Čovjek se prene od mog lajanja. Isti trenutak me pomiluje po glavi u znak isprike.

Čovjek pored nas s gadljivim izrazom lica promrmlja – Skitnicama nije mjesto u tramvaju. Pogotovo ne sa psom.

- Zašto sitnicama nije mjesto u trajvanu?
- Skitnicama. Tako se zovu, jer se skiću. Nemaju svoju kuću, pa idu posvuda. A ljudi se boje ljudi koji nemaju svoj dom.

- Zašto?

- Jer nemaju adresu, pa kad nešto loše naprave ne mogu im poslati policiju doma.
- A pas ima dom? Pa ne čekajući odgovor nastavi – Teta je rekla da je Čupko bio pola živ, ali... ali... kad ga je dječak uzeo doma, bio je živ skroz na skroz.
- Ovaj pas nije imao dom i živio je sam. Slušaj dalje! Pas kaže:

Pogledam skitnicu. On pogleda mene. Odmah smo se razumjeli. Zajedno smo izašli van na prvoj stanici. Sad više nisam sam. Imam svog čovjeka.

Isto kao i Čupko. Svi sretni.

- Mama, pas bi bio sretan da smo mi njegovi čovjeci.
- Da. I tvoj pas je sretan sa tobom – reče mama gurajući mu u zagrljaj plišanog psića. – A sad obojica na spavanje!

(Dražena Bašić Lovrić)

DRUGI DIO

dr Mačak izašao je iz tramvaja stanicu ranije da protegne noge prije spavanja. Pogledom je slijedio tramvajske tračnice i nije mislio ni na što. A onda je video zgužvani papirić koji je izgleda ispaio iz smeća. Podigao ga je da ga baci natrag u smeće, ali radoznalost je bila veća. Otvorio je zgužvani papirić, poravnao ga i pročitao pismo: „Tajna je otkrivena, najvažnija je ljubav.“ Ništa mu nije bilo jasno, pa je ponovo zgužvao papirić i bacio ga u smeće. Kako je kanta bila prepuna, zgužvani papirić bio je na vrhu i ponovo se otkotrljaо na cestu. Ujutro na putu u školu, onako usput, pokupio ga je dječak, od papirića napravio avion i poslao ga dalje.

(Dobrila Delonga Momić)

I.

POČINJE RADNI DAN

Obožavam jutro.

*Sve je u njemu. Sve su mogućnosti otvorene kao lepeza.
Švedski stol koji još nitko nije dodirnuo.*

(Jasnica Grujčić)

Mrka šuma

Noć. Obučena u dug crni kaput s crvenom kapom, navučenom do obrva, vunenim šalom, neprepoznatljiva. Hoda opreznim, ujednačenim korakom. Tisina.

Samo zvuk kamenčića koji se kotrljaju pod nogama. Još samo malo i napustit će mrku šumu. Ne vidi kamo ide, već po sjećanju dok je drveće obavija i sjeverac probija do kosti a uvelo lišće leti pred očima. Zadrhta. Ni mjesecine nema da joj osvijetli put, samo ova mrka, beskonačna šuma. Kroz tišinu se probija ujednačen zvuk, koraci.

Povi ramena i ubrza. Bože, samo da je blizu. Koraci kao da su bili jači i brži. Samo da nije vuk, pomisli.

Zadnjim snagama, ukočenim od straha udovima, potrča. Ugleda kroz šumu bijelu točku. Još samo malo. Trči dok joj hladnoća prodire u pluća i disanje joj je sve teže. Još samo malo... ugleda kolonu pogrbljenih ljudi. *Dobro, nisam više sama.* Uspori korak i disanje.

Ostavlja mrku šumu i krenu ka autobusnoj stanicici. *Još jedno jutro u mračnoj šumi sam preživjela.*

Počinje radni dan.

(Edita Ćurak Arseta)

Na tramvajskoj postaji u šest

Na tramvajskoj postaji u Draškovićevu ulici u šest ujutro Meštar Štap je shvatio da se zaljubio.

Još uvijek je bilo mračno a zrak je bio hladan.

Čekao je više od pola sata kada se tramvaj konačno pojavio. Uzdahnuo je je i ušao u kola. Bio je jedini putnik, pa mu se učinilo besmislenim da kupi kartu.

Sjeo je na sjedalo na kraju kola, jedno od četiri u nizu smještenih podno zadnjeg prozora.

Ubrzo se ispružio na sva četiri sjedala i zažmario.

Isti čas u mislima mu se pojavila Gospođa Grančica Divlje Višnje.

Kad bi barem danas imao slobodan dan, tada bi prošetao do livade gdje prekrasna Gospođa Grančica Divlje Višnje stanuje i skriven iza grma jasmina potiho bi uživao u njenoj nježnoj ljepoti.

„O, zabogal!” uzviknuo je i naglo se uspravio.

„Propustio sam svoju stanicu.”

Pogledao je kroz bočni prozor. Tramvaj više nije vozio tračnicama.

Meštar Štap je priljubio lice uz staklo.

Rozilo ranog jutra i razigrani cvjetovi Gospođe Grančice Divlje Višnje ispunili su njegovo srce zahvalnošću.

Nije ni slutio da su za upravljačem sjedile dvije njegove misli i smijuljile se.

(Jasenka Šturmman)

Pjesma o Lauri

Pun tramvaj ljudi. Misliš, ni pas ne stane unutra.

Još je i pijani kontrolor hrapavim glasom tražio karte na uvid. Ne možeš vjerovati što se sve može dogoditi u tramvaju.

Dok je gospodin kihao u prelijepo krizanteme i lice gospođe u nebesko-plavom kaputu, ulazio je skitnica s novinskim cipelama i ogromnim zavežljajima, a iza njega mali pas, mješanac s bijelom točkom na crnoj njušći. Moglo se pomisliti da je njegov. Njuškao je po podu i lizao krizantemske latice da bi odmah i on kihnuo od jaka mirisa. Djevojčica s pletenicama ga je odmah primijetila i bacila mu komadić pereca sva presretna da može nahraniti gladna psa. Naravno, i skitnici lijepa lica je malo dala tako da joj je perek sličio na prosjački štap.

Smijala se tome i pokazivala djedu. On nije reagirao jer je zadviljeno gledao otkriveno lice gospođe s krizantemama.

Da mu je saznati njezino ime! Gospodin u crnom kaputu se ispričavao za kihanje i već su izgledali tako, tako bliski da se djed sav zacrvonio od ljubomore i gnjeva. Možda je to njezin pas, pomislio je. Tako bi joj odgovaralo ime Laura. Da, da, baš Laura.

Otmjeno ime.

Laura, Laura, divna djevo,
cijelu noć bih ti pjevo.

Laura, Laura, divna krizantemo,
daj mi ruku, volje ču te nijemo.

Smišlja stihove i poluglasno mrmlja dok mu se pas mora oko nogu i cvili. Baš mu je smetao taj pas. Otkud se stvorio? Možda je skitničin? Ni on nema što jesti, a ima psa. Ljut je pomalo, dok mu pjesma o Lauri lagano bježi iz zaokupljena uma.

Nekad je on pisao pjesme. Bio je poznat u svojoj ulici u staroj Trešnjevcu i sve zgodne puce su bile zaljubljene u njega.

Neki smijeh oko njega. Gleda u čudu što se događa, a kad tamo jedna s izvezenim ružama oko vrata raskrinkava pijana kontrolora.

Laura, Laura, opet krene smišljali stihove, kad mu nespretno ispadne bočica vode kod psećih nogu. Voda se izlije i pas je pohlepno liže. Djevojčici su pletenice poskakivala od smijeha i mislila je da kako će sve ispričati bakici.

Skitnica podigne bočicu i iskapi do kraja, vidno žedan.

Gospođa s krizantemama i gospodin u crnom su zajedno sišli na zadnjoj stanici.

Skitnica s malim, krušnim, prosjačkim štapom u ruci i veselo pas su izašli odmah iza njih, a onda drugi ljudi punih ruku grobljanskog cvijeća. Na kraju tek djed i djevojčica, jer je djed općinjeno gledao otpale latice na podu njegove nesuđene Laure i smišljao nove stihove.

Vani je puhao vjetar, topao i zaljubljen.
Kao da je pjevušio: *Laura, o, Laura!*

(Sonja Kušec)

Suvenir-fobija

Bježim koliko me noge nose praznim tramvajem. Opet on! Što dalje od njega!

Što dalje i brže od suvenir-fobije!

Ganjaju me dva papirnata brda na klošarskim nogama. Šuškaju glasno i glava mi puca. Sjedam na posljednju sjedalicu uz prozor.

Ne mogu vjerovati! Pronašao me u šest ujutro, usamljenu, u praznoj šestici.

Ne gledaj, ne gledaj ga, šapćem si u staklo i stvaram dinamičnu maglicu između koje ugledam njegovo kameno lice.

Kako me uvijek pronađe u tramvaju?

Što hoće od mene?

Počelo je još prije nekoliko godina. Prvi put sam ga ugledala u autobusu. Sjela sam na zadnje sjedalo. Išao je prema meni, lJuljajući se.

Širio je nesnosan smrad i ljepotu lica rock zvijezde iz šezdesetih. Podsjetio me na Morrisonu u njegovu pjesmu: *This is the End*. Mogu ga zamisliti kako grli mikrofon i lJulja se na brdovitim stopalima.

Bio je ozbiljan i nabrekao od zgužvanih novinskih stranica ispod prugastog sakoa. A na stopalima, dvije lopte od papira svezane tankim užem.

Sjeo je do mene i odložio dva siva zavežljaja. Vjerojatno deke za spavanje na nekoj skrivenoj klupi. Ukipila sam se.

Nisam mogla disati. Neoprani znoj se uvlačio duboko u pluća. Štipao mi nosnice. Neugodno mi je bilo otići. Pružala sam mu novac. Jabuku. Nije htio uzeti. Okrenuo je glavu i dugo gledao kroz prozor. Izdržala sam do sljedećeg stajališta i izletjela van kao zrno napete puške.

Od tada, često je bio iza, uz i ispred mene u raznim tramvajima. Bez riječi je stajao i duboko udisao moj miris.

Bježala sam bezglavo na kišu, sunce.

Mijenjala rute. Išla zaobilaznim putem.

Nije pomagalo. On, kao da je imao sedmo, parfemsко čulo.

Uvijek bi me pronašao.

Tako i sada. Sjedim. Buljim van i ne dišem. On je moja fobija, bačen iz nekog opakog filma. Ne mogu tu ništa. Nemoguće da takvo biće postoji. Izgleda kao podvala s hrpom smrada u kosi, koži. Kad bi se sreli na cesti, možda bih ga samo malo gurnula.

Otkotrljao bi se kao prepuhana lopta. Možda bih ga se riješila zauvijek.

Maštam pokraj njega.

Bulji u mene i čeka trenutak kad će ga pogledati u oči. Tad bi namignuo i otisao zauvijek. Ali, ja to ne znam, ja to ne mogu znati.

Ne okrećem glavu k njemu, strah me je suočiti se s njegovim promašenim životom, s neočekivanim padom u smrad ovog grada koji je prisvojio i nosi kao suvenir svog odustajanja.

(Ivana Blažević Kiš)

Jutarnja zbrka

Osvanulo je još jedno hladno jutro u kojem je gospodin Jurica čekao tramvaj.

Gužva kao i svaki dan, ali taj metež mu nije smetao, jer ono što se događa svaki dan, makar kakvo bilo, postaje normalno. No njega je sve više privlačila jedna lijepa crna dama radi koje je zanemario sve događaje, a ovog jutra je osjećao da joj mora prići. Ali kako, pitao se Jurica u svojim zbrkanim mislima.

Ušao je u tramvaj, pa vidio da je zaboravio kupiti kartu, pa u cijeloj toj zbrci pogleda van i vidi da je ušao u pogrešan tramvaj! Iskočio je na prvoj stanici, sačekao drugi, ali opet nije bio siguran je li pravi. Gledao je vozača, hoće li skrenuti gdje treba, koliko se udubio da mu se činilo da je sam on za volanom te je govorio u sebi: sada skreni... Ali tramvaj nije skrenuo nego produžio. Opet mora van, zaključi na brzinu, i kada je tramvaj stao iskoči kao strijela, preskačući tračnice da sačeka drugi, A onda, mislio je, opet će trebati van, pa opet u drugi... sve mu se pobrkao, a onda mu se cipela zaglavila između tračnica. Potezao je nogu, ali je nije mogao izvući, a tramvaj dolazi, sve brže. U toj zbrci mislio je, nema druge nego izvući nogu iz cipele, ili stradati. Tako i učini, pa trčeći jedva uskoči u tramvaj, koji je radi njega malo bolje zakočio. Onako sav u bunilu Jurica je sjeo na sjedalo misleći o svemu što se dogodilo i u svojoj mašti video sebe kako vozi tramvaj koji mrvi njegovu cipelu.

A pored svih nevolja, u njegovoj mašti je slika one crnke koja se bila uzrok svemu. A njegova mašta ispisivala je pjesmu, ovako: *Jutro burno, svakome se žuri //Gledam kako prolaze tramvaji //Al ne vidim što danima čekam //Simpatiju, koje sada nema. //Ne mogu se mislima oteti //Skupljaju se k'o zvijezde na nebu //Gledam, gledam, ne mogu je stresti //Nit' uverovat da je vidjet neću. //Je l' to ljubav, ili samo mašta //Svejedno je, u tom tražim sreću.*

(Dinko Pensa)

Plemenska zajednica

Ulazim u niskopodni tramvaj s nogom u gipsu i štakom koja me drži u nekakvoj ravnoteži da ne padnem.

Ugledam jedino prazno sjedalo i požurim, ali lik obrijane glave namrgoden sjeda, a ja ostajem stajati nasred tramvaja.

- Gospodine, ustanite zar ne vidite da sam nemoćna, a vi ste zdravi.

On me pogleda i reče: *Vi samo glumite, gips ste stavili da odete na bolovanje jer, koliko vidim, pa vi dobro izgledate, niste bolesni*, razoruža me.

Stojeći s štakom u tramvaju osjećala sam se kao izopćeni majmun u džungli dok svi zure kroz prozor, a mene ignoriraju.

Izlazim visoko podignute glave, bježim što dalje od ove plemenske uvrnute tramvajske zajednice i pomislim: pa ja izgledam dobro.

(Irena Bule)

Misli

Čekam tramvaj br. 11, misli su mi zbrkane.

Tko me čeka doma? S takvim mislima ulazim u tramvaj i sjedam na zadnje sjedalo. Počela sam promatrati ljudi. Njihova lica i pokrete ruku. Tko njih očekuje doma? Većina je bila sama sa svojim mislima i mobitelima. Oni drugi su bili sami u gomili, dobro, u tramvaju.

Izašla sam u Maksimiru i tu na autobusnoj stanici je ista slika. Mrak je i to je dobro, ekrani mobitela se dobro vide. I ovdje su ljudi sami na klupi.

A ja? Tko mene čeka doma? Tko me je dočekivao davno prije kada sam bila mlađa?

A tako sam često bila sama. Mama na poslu, tata u fušu, brat u ribičiji, mlađi kod bake. A ja, sama. Sin i snaha rade, unuk u školi i nemaju vremena za mene.

I sad otključavam vrata, palim svjetlo, uključujem TV i brzo ložim peć. Opet moram jesti, pada mi šećer.

Uzimam olovku i pokušavam pisati sa suzama u očima. Sve me je to rastužilo. Mene ne dočekuje nitko. Pa ni nekada kad je kuća bila puna. Često sam sa strahom išla doma. Često sam čula:

- Sama si si kriva! Zašto nisi završila škole?
- Mogla si u večernju školu.

Česta pitanja:

- Zašto ne znaš pisati na laptopu i nemaš kompjuter, to ima svaka šuša?
- Zašto si još uvijek sama?
- Zašto si rano otišla u mirovinu? Mogla si još novca zaraditi...
- Zašto ovo i ono! Idi na ispoved, bu ti lakše!

Joj! Mene ne čeka nitko. Samo moje mačke.

- Kaj će ti mačke?...

A samoća je ljepljiva i smrđljiva i crna.

A tako me je strah samoće.

(Ljiljana Marković)

II.

MOJA TORBA – MOJA SOBA

*Najprije bi pokupio sve papire i suvišne stvari.
Onda bi pitao putnike u grupama i osamljene pojedince:
Imate li što za baciti?*

*Sjeo bi sretan pod najbujniju granu i sagradio gradić za sebe.
Da se može odvojiti
i sanjariti.*

(Desa Janjatović)

Opal

Probudila sam se s osjećajem da su mi usta puna riječi.
Provlačile su se kroz zube, motale oko jezika, napuhavale
obraze. Kad sam ih pokušala zagristi prelazile s jedne strane
usne šupljine na drugu. Skuhala sam kavu i polako je pila
misleći da će riječi progutati s tom divnom tekućinom. Nisu
se micale, samo su još više bučkale. Htjeli su van, pa makar
na lakat. Oprezno sam otvorila usta, a one su polako krenule
kao da ih klijestima vadim: jednostavne, jednosložne. Zatim
su počele kapati prijetvorne, lukave, konspirativno tračave.
A onda je navalila bujica riječi ljutitih, glasnih, svadljivih.
Sljedeći val bile su riječi smijalice, pjevačice, mudrice,
igracice, zahvalnice. More riječi izlazilo je iz mojih usta i
valjalo se oko mene. Bojala sam se da će se utopiti u toj
poplavi riječi. Došle su mi gotovo do grla kada je izvor počeo
sahnuti. Kakvo olakšanje!

No, osjetila sam da mi je jedna riječ zapela u grlu, ne miće
se. Ne pomaže ni kava ni voda. Kašljem, izvijam vrat, želim
je progutati, ali nema pomaka. Izletjet će van kada budem
najmanje očekivala pa će me biti sram. Da bar znam kakva je
to riječ: smijalica ili ljutilica.

More riječi je već isteklo, od njih nisam u opasnosti, stojim
na suhom, samo je ova jedna stala kao kost u grlu. Šećem
uznemirena i odjednom kihnem, a riječ izleti iz grla i bučno
udari o pod. Teška riječ, primjetim. Pogledam na tlo, ali
nema je, nestala. Pretražim cijelo okruženje, nema je. Takva
je priroda dana, glavno je da mi je lakše, sa zadovoljstvom
udahnjem.

Odjednom se prisjetim: a gdje je opal koji sam jučer kupila?

(Sonja Jirasek)

Moja torba

Moja torba je prilično bučna
U njoj se svađaju sva proturječja
Skupljena na stazama i putovima
Od dana do dana

Nedavno sam došla do jezera
Bilo je mračno
Labudovi su već spavalii
A neke patke prelijetale nebo
U zadnji čas

Iz torbe sam čula komešanje
I neki upitnici su se gurali prema izlazu

Zašto mi sad smetate?!

Prekorila sam ih

Želim u miru slušati kamenčice
Ispod svojih cipela
Želim disati u miru

Vrijeme je da pregledam svoju torbu
I neke suvišnosti bacim
U noćnu jezersku vodu

Možda će me gospoda iz torbe
Smatrati okrutnom
No sve ima svoj rok trajanja.

(Jasenka Šturman)

Ptice

U smiraj dana jednog lijepog jesenjeg zalaza sunca na jezeru
Jarun svu pažnju su mi zaokupile silne ptice na vodi i zraku –
liske i divlje guske.

Svaki čas su se spuštala jata na vodu, druga jata su se vinula
u zrak. Međusobno su se glasale i sporazumijevale svojim
jezikom, jasnim samo njima.

Prizor je bio očaravajući jer ta njihova igra dizanja i spuštanja
obasjana zalezećim suncem prikrivala je mnoge poglede.

Nakon duge igre i graje počele su se okupljati na nebu.
Kružeći su formirale jato, jer su se spremale na svoju seobu.

Jato se formiralo u trapezast oblik s vođom na čelu i
pratiocem na začelju.

Formirano jato pod srebrnim odsjajem odletjelo je na svoj
daleki put.

Slika se zatim ponovila s drugom vrstom ptica, pa trećom i
ova fascinantna slika zaokupila mi je pažnju više od dva sata;
tek kada su se počela paliti svjetla uz stazu shvatila sam da je
kraj toj nezaboravnoj slici.

(Đurđica Glavaš)

Viški memento

Bože moj, hoću li moći, hoću li znati
opisati ganuće koje sam doživjela?
Hoću i mogu.

Danas sam se susrela
s ljubaznoću nekoliko
nepoznatih ljudi. Na Dolcu
i u tramvaju.

To me je ojačalo
I još nešto.

Moje se ganuće oslonilo na
prethodne daleke doživljaje.
Jedan je bio posvemašno
mirno more na pučini
Jadrana.

Plovili smo, grupa planinara prema otoku Visu.
Taj prostrani mir, čudesno
natihnuće ne možeš doživjeti uz obalu ni s morske
ni s kopnene strane. More uvijek
dodiruje, kopno uz zvukove i zvukiće, njihovi dodiri
uvijek se čuju.

Drugi doživljaj, oslonac
mog ganuća, bio je duži susret s tim željenim
otokom.

Mjesto Komiža, poznata špilja,
uvale i stijene,
ponosni svjetionik
na koji sam jedva stigla,
čarolije prirode razasute
otokom neću opisivati.

To su učinili i čine njegovi pisci i pjesnici.

(Desa Janjatović)

Da toga dana nisam

Ispekla kolač i nudila svima koji su prolazili,
nikada ne bih upoznala
toliko očiju.
Oči koje se čude, otvorene i upadljive.
Oči koje odbijaju, stisnute i hladne.
Oči koje su gladne, nemirne i neuhvatljive.
Oči koje su zaljubljene i meke
Oči koje žele i koje to mogu ostvariti ili oči koje žele
a to ne mogu dobiti.
Pohlepne oči, one gutaju sve oko sebe.
Oči vlastodršca koje su okrutne.
Oči diplomata koje su mutne.
Oči Majke koje su u strahu i pune brige.
Oči oca koje su krupne i tamne, u njima možeš
mirovati, sanjati i nadati se.
Oči djeda, stare i bezbrižne.
Oči bake koje su sjetne i sjenovite.
Oči dječaka i djevojčice koje su nemirne i znatiželjne.
Oči svećenika koje su bez vjere.

(Jasnica Grujičić)

Kako su se jabuke rasule po trgu i zašto

Do toga odgovora je gospođa Pitanje htjela doći po svaku cijenu. Nije žalila truda ni vremena tražeći mladog gospodina kojeg zvaše Odgovor. S duge strane, on je, znajući zašto ga traže, bježao od nje kao od crnog vraka, gospodara pakla u kojem vlada mrak i zlo.

Nije samo on bježao od gospođe pitalice, bilo ih je još, ali njoj nije smetala ta spoznaja, bila je uporna i uvjerena u ispravnost svoje upornosti. Imala j eona još pitanja, ali odgovor na prosute jabuke je bio na prvom mjestu. Sjećala se razgovora s gospodom Šapat, koja joj je rekla da su te prosute jabuke po trgu povezane s nekim robovima i spomenula mladog gospodina Odgovora. Tako je gospođa Pitanje bila tvrdo uvjerena da istinu o tom sigurno zna mladi gospodin Odgovor. Unatoč tome, htjela je iz gospođe Šapat izvući čim više o prosutim jabukama: jesu li uopće prosute, ako se zna koliko gladnih ljudi hoda ulicama. Moram saznati istinu, bila je uporna, misleći kako je bilo i boljih vremena, kad nije bilo toliko gladnih, a nikome nije palo na pamet da prosipa jabuke... Ali svaka njena misao vraćala se na gospođu Šapat. Tako su prolazili dani, a gospođa Pitanje gotovo je bila uvjerena da odgovor čuva u njedrima gospođa Šapat. Ali kako zaviriti u njena njedra? Odgovora naći nije mogla, pa je polako misli o jabukama počela preskakati.

Jednog dana je lutala kao najveći besposličar, a onda je slučajno srela staru prijateljicu. Imale su o čemu razgovarati, dugo se nisu vidjele, ali njihov se razgovor prekinuo kad su ugledale čovjeka s dugačkom kukom kako kopa po kontejneru za smeće i ono što vadi raspoređuje u vrećice, sve lijepo sortira. Nije bio loše odjeven.

- Pogledaj čovjeka s kravatom, kopa po smeću - primijeti gospođa Pitanje.
- Da, nije on sam, ima ih svugdje. – odgovori njezina sugovornica. – Dok je trajao rat, mislila sam da je kopanje po kontejnerima uzrokovao rat, ali eto sada već godinama nema rata, a pretraživači kontejnera se množe, baš pravo roblje...
- Jesi li to spomenula roblje? – upita Pitalica.

- Da, – odgovori njezina znanica – to sam pročitala u novinama, članak skoro preko cijele stranice. Najprije je velikim slovima pisalo ime i prezime autora i ime grada odakle je članak upućen, pa u produžetku: O pojavi robova u Hrvatskoj, a ispod svega velikim slovima: SPARTAKA NEĆE BITI. U članku lijepo piše kako je stotine tisuća radnika privatizacija bacila na ulicu, a među zaposlenima njih sedamdeset tisuća ne prima plaću... i puno toga. Da se rasplačeš nad sudbinom. Eto, i ja sam ostala bez posla, sreća da mi suprug još radi.
- Možeš li mi donijeti te novine? – promuca Pitalica.
- Nije nam daleko, idemo odmah pa ih uzmi, vidjet ćeš, otvoreno se postavlja pitanje što bi mogli biti tih sedamdeset tisuća, da li robovi, a država šuti. Najdirljivije je što se spominje roman 'Duše robova', može se slobodno reći – našeg velikana među piscima, trenutak kad se rastaju robovi Mesud i Matija koji su uspjeli pobjeći s dalje na kojoj su veslali teških dvadeset godina, i rastajući se izmjenjuju duše pa kažu: Čuvaj, Matija, moju dušu. A Matija uzvraća: I ti moju, Mesude. Onda se čvrsto zagrtle. Ispričala mi je supruga pisca tog članka da se slučajno našao s autorom 'Duše robova' za kojeg se smatra da je velikan novije književnosti i to na Trgu, kad se taj vraćao s kolicima s tržnice. Pričala mi je kako mu je spomenuo tih 70 000 pravih robova koji rade a ne primaju plaću. – Ovaj mu je odgovorio da se vidi kako on ne zna da oni rade da bi sačuvali radno mjesto. Da, odgovorio je autor članka, to je žalosna istina, ali s vaše strane teška ironija. I onda se okrenuo i mahinalno zamahnuo nogom te nehotice udario u piščeva kolica, koja su se ovome izmakla iz ruku, a jabuke se rasule po Trgu.

Tako je gospoda Pitanje doznala istinu o prosutim jabukama.

(Dinko Pensa)

Moja soba

Patio andaluz u vrijeme dok je živio Caudillo.

Strah je bio sresti ga s pratnjom na cesti.

A u južnim predjelima hodaš ulicama naizgled uskim, ali kad otvoris bilo koja vrata moraš paziti da se ne onesvijestiš od iznenadne ugode (i od gledanja uvis). Svi unutrašnji zidovi patia nose lončić s cvijećem, visoki štapovi su položeni uza zid, ili ih muškarci zaljevači nose u rukama, Španjolska, zemljo velika, zemljo lijepa, zemljo tužna i radosna; kasnije saznajem mnogo o tebi.

(Desa Janjatović)

Moja soba II.

Stajala je u mreži događaja proživljenih, oplakanih i onih očekivanih.

Bio je to čardak ni na Nebu, ni na Zemlji.

Putovala je kroz vrijeme i mjesta.

U nju su ulazili ljudi, bilje, životinje.

Sve je u toj sobi mirisalo na čežnju i na život.

Mogla je zatvoriti oči i Ona bi na zidovima stvarala njezine osjećaje, misli, čežnje...

Sama pomisao na neke ljude omogućila je da ih vidi i dodirne.

Soba je bila Svijet i bila je u Svijetu.

Pretakala se, otvarala i zatvarala.

Bila je mjesto mira, sna i planova.

Nosila me i ja sam nosila nju.

Tkale smo se.

Svilena tkanina ostavljena je na krevetu u mojoj sobi.

Soba je počela duboko disati, a tkanina koketno izmicati i kliziti. Bila je to igra upoznavanja. Meka, kliska, podatna, uhvatljiva i neuhvatljiva.
Tkanina je čas sjala čas se pritajila. Soba je pulsirala i čekala. Zidovi su se stanjili i nestali, a tkanina ih je stvarala, krutila omekšavala i gubila.
Soba i tkanina plesale su svileni tango.

(Jasnica Grujčić)

Ružica se spremi

Ružica se spremi spati. Samo joj se još ne spi, a nema ni gdje. Otišla je na izlet s prijateljima. Autobusu je pukla guma i sad su nasred livade i čekaju. Kaj čekaju? Da netko ode gore na breg i pozove pomoć. Ovdje mobitel nema signala. Samo nema tko otići, platili su karte da se voze, a ne pješače. Vozač veli:

- Tu ćemo prenoći. Evo vam deke i snađite se kako znate.
- Ja ću pokušati odšarafiti kotač i promijeniti ga.

Mnogi se bune i ne žele iz autobusa izaći. A Ružica? Ona je do potoka prešla, umila se, zube isplahnuła i noge oprela. Nabrala je naramak visokih kopriva i složila krevet. Suhoga sijena i lišća metnula da bude toplige i mekše. Deku je raširila i u nju se zamotala. Skupila je oči i pomirisala mirise pokošene livade.

I već sanja kako trči cvjetnom livadom punom šarenih leptira. Bere slatke jagode uz potok. Prelazi preko brvi jer vidi baku svoju. Potrči prema njoj, a ova je zove:

- Ružice! Ružice, ustani, idemo spavati.

Čudi se ružica baki zašto je zove kad je vidi. I zašto spat, pa tek je podne.

- Ružice, ustani! – poviće baka muškim glasom.

Ružica ustane da bolje vidi baku, a ona brkove ima i govori muškim glasom.

- Ružice, ustaj! Promijenili smo kotač i možemo nastaviti put. Ipak ćemo spavati u krevetu.

(Ljiljana Marković)

Tarzan i sjena

Izgubila sam se u džungli. Tokom dana grizu kukci. A po noći šuška na sve strane. Ima i bezbroj očiju. A i krikovi i urlici...

Preživjela sam prvi dan. Ne znam kamo da idem. Znam ravno za nosom.

Odjednom, stigao je on skoro pa gol.

Stojim i šutim. On me njuška. Onda veli:

- Ja Tarzan, ti Jane.

On je Tarzan. Pa dobro.

- Ja Jane, ti Tarzan. Ja gladna. – i pokažem da sam gladna.

On nestane. Baš krasno! Kad evo ga, nosi banane. Pojela sam dvije.

On poskoči, zgrabi me oko pasa i digne u krošnju. S lijane na ljanu.

Ježuš Kristuš, dobro da on dobro vidi, jer sam ja žmirila.

Stali smo u glijezdu, on tu spava. Nestao je opet i vratio se s voćem. Nešto je promrmljao, kao: „ćveće”.

Donio mi je cvijeće u jednoj, a u drugoj ruci malu žutu mrtvu zmiju. Zakolutao je očima i srušio se. Na ruci je imao trag ugriza.

Što ću sad? Znam da ima lijeka, ali koji listovi?

Počnem zvati upomoć. Nožem zarežem ranu, krv bolje krene i žuta tekućina.

Svežem otrgnutom majicom iznad rane. *Upomoć! Upomoć!* glasno dozivam.

Tarzan je počeo režati kao majmun. Nešto tjera rukama. Maše i udara, reži, a onda je ispaо iz glijezda. Pao je u travu ispod drveta. Ja zovem: *Upomoć! Upomoć!*

Tarzan se s nečim ili nekim tuče. Kad ga obasja ono malo sunca, poludi. Koprca se, maše rukama i kezi zube.

Odjednom, preda mnom je nešto veliko i dlakavo. Jao meni, što ću sad?

Dlakavo gleda Tarzana, pa mene, onda, gle čuda, nestane.

Tarzan i dalje divlja, svakom zrakom sunca bjesni. Što mu je?
Kao da vidi sjene po travi pa ih gazi.

Dlakavo se vratilo i nešto žvače i nosi još lišća. Onda pljune
sažvakano na njegovu ruku. Ja brzo još poderem majicu i
zamotam ruku. Onda shvatim: ovo je ženka Kalla? Da, ona je
njegova mama.

Još je žvakala pa pljuvala po njemu. Zgrabila ga je u krilo i
stisnula kao majka svoje nemirno dijete. Lizala mu je lice i
čelo. Cijelo popodne, i noć kad se spustila, ona ga je još lizala.

Kad sam zaspala ne znam, odjednom me nešto udari u rame i
čujem: *Ja Tarzan, ti Jane.*

Kalle nije bilo.

(Ljiljana Marković)

Osmijeh

Ako mislite da se samo vidi na licu, onda nikada niste čuli niti
osjetili

kako se smije želudac,
kako hohoću krvne žile,
kako od smijeha drhte palci na nogama.

Osmijeh je zarazan, kada se vidi, cijeli se tramvaj smije
kada se ne vidi, tlo podrhtava, zvijezde se rađaju, a Bog spava.

(Jasnica Grujčić)

TREĆI DIO

Imala je prekrasne oči, ali zato uši kao slon. Na sve načine ih je pokušala sakriti ispod kose, ali one su izdajnički izvirivale unatoč svim njenim pokušajima kamuflaže. Ipak, bilo joj je drago da ih ima, što god govorili o njoj, znala je što se događa u cijelom svijetu.

(Edita Ćurak Arseta)

I.

BOŽJE UŠI

*Htio sam biti siguran da postojim.
Ti mi nisi dovoljan...
Čak štoviše.
Previše te ima!
Toliko da plutam u neznanju.
Zato sam se odmaknuo od tebe
I osvijetlio svoje bivanje.*

(Jasenka Šturman)

Božje uši

Majke ti Janje, koji zadatak! Što da radim s Bogom koji ima uši, stvarne, prave, kao ljudi? Velike, klempave, koje malo čuju, a malo su gluhe.

Srami li se Bog toga što je stvarajući sve savršeno zaboravio napraviti sebe savršena? To je ona priča o postolaru i cipelama, o krojaču i košulji. E, Bože drag, i nisi li se trebao malo više potruditi kada si sebe stvarao?

Imaš kompleks manje vrijednosti, nisi siguran u sebe, ne znaš kome pripadaš, da li su te prihvatiili ili nisu? Neki te vole, neki mrze. Sjediš li kod psihoterapeuta na kauču, ili imaš ego kojim niti ne uspiješ vidjeti samoga sebe.

Dragi Bože! Nije ovo dragi cinično već je više tragično: očisti uši, operi oči, uredi se i na radno mjesto. Ljudi imaju puno želja, primjedbi, žalbe i sl. Treba to promptno rješavati, a ti sada, kao, ne čuješ dobro. Ogluši onaj koji ne želi čuti. Što ti to ne želiš čuti?

Aha, ta psihološka sranja više ti nisu fora. Tko ti je kriv? Sam si nam dao tu mogućnost da spoznamo. Eto te opet nesavršena! Ona priča s ušima, vodom, sjećanjima, precima to ti je od odnosa s ocem. Nemoj mi samo reći da i ti patiš od kompleksa oca! Umorna sam od muških s kompleksima. Dominantan otac, popustljiva majka, dominantna majka, popustljiv otac, prvorodeni, sedmorođeni...
DOSTA! BUDI BOG.

(Jasnica Grujčić)

Dragi moj Antune,

Evo, danas nalazim utjehu u tvojim stihovima. Ostala sam bez pola srca. Otišla je među zvijezde, ona koja je bila 'žena za sva vremena', tiha, samozatajna. Uvijek prisutna.

Je li bila sretna, ne znam. Znam da je bila žena, majka, baka, prijateljica. I bila je posebna. U ovom svijetu lažnog morala, prijateljstava, emocija bila je postojana u svojoj vjeri i ovozemaljskoj misiji.

Svjesna prolaznosti ostavila je neizbrisivi trag beskrajne ljubavi i povjerenja. Jer, kome bih mogla reći i pitati, podijeliti sve? Moja vječita lutanja, dileme i traženja. Samo njoj.

Zato, ove maglovite noći, tražim je na nebuh. Ne vidim zvijezde. Znam, tu je iznad oblaka. Nije me napustila. Ona je tu, moja zvijezda vječnog sjaja.

Zato, hvala ti, Antune. Ti koji si, vjerujem, jedne noći napisao ove stihove u svojim previranjima i razmišljanjima... Možda si i ti izgubio nekoga i bio suočen s prolaznošću i vječnim koje samo posebne osobe ostave u nama.

(Edita Ćurak Arseta, u odgovor na pjesmu A. B. Šimića „Opomena“)

Nerođenom djetetu

Milo moje!
Čekamo se
osjećamo se
dodirujemo se
ja sa zemljom ti sa nebom
ja izvana ti iznutra.

Čekam te da ti predam luč (novoga života)
pustiti ču da se skutrim (na zgarištu staroga)
osjetit ču da ti pripada (sutra)
znati ču da sam izgubila (jučer)

Ti koji donosiš novo
mogu li moliti da ne prezreš staro?
Ja čija su leđa bremenita
mogu li dozvoliti sjaj nepoznatog?

Da li smo već sada kugla oko noge jedan drugome?
Gurni nožicom,
dotakni ručicom,
prostor koji samo ti poznaješ,
budućnost koju samo ti naslućuješ
i prošlost koja nas oboje guši.

Milo moje!
Ni ja bez tebe
ni ti bez mene
sada ne možemo
ali doći će dan
kada ćemo pjevati razdvojenosti.

(Jasnica Grujčić)

Poštovana ravnateljice,

Vi ste ta osoba kojoj se moram obratiti jer me neopisivo muče nedavni događaji u tramvaju br. 19.

Znate i sami kamo vozi i onda znate da bismo trebali imati mir i tišinu za skupljanje misli u jedan balon koji moramo pažljivo čuvati sve do groba gdje ćemo ga lagano pustiti na topлом jesenskom vjetru prema nedokućivom obitavalištu naših mrtvih duša. A ja sam išao k svojoj pokojnoj ženi, s crvenom ružom, iako nisam siguran je li je uopće zaslужila. Žena ste, i samim tim ćete bolje razumjeti kad vam kažem da nisam uspio s tim balonom iz više razloga.

Prije svega, taj vaš pijani kontrolor. Nedopustivo! Osramotio je cijeli ZET. Izletio je crvena nosa iz te gužve jer ga je jedna dugokosa raskrinkala, a putnici su se toliko smijali nosonji, da mi je bilo neugodno. Počeo sam se znojiti. A i taj smrad, taj smrad u tramvaju od krizantema i neoprana beskućnika! Morao sam se susprezati da ne kihnem, ali nisam mogao spriječiti. Ispred nosa su mi bile predivne mjesecolike latice snježno-bijelih krizantema. Tako sam jako kihnuo, da su latice poletjele oko nas kao romantična pozadina u nekom filmu. Ne pretjerujem, jer se tad pojavilo skriveno lice prekrasne gospode u nebesko-plavom kaputu. Ostao sam u čudu od nenadana otkrića ljepote i dobrote. Srce mi je tuklo. Sva sreća, nije se jako naljutila jer sam se uljudno ispričao. Mali pas se motao oko naših nogu i lajao je cijelo vrijeme s djevojčicom na sjedalici pokraj prozora, dok se beskućnik provlačio s novinskim zavežljajima na nogama i ostatkom pereca u ruci, koji je dobio od djevojčice, u obliku prosjačkog štapa. Skoro sam se i ja nasmijao. Šuškao je k tome nepodnošljivo, a djevojčičin djed se zajapurio ugledavši moju gospođu u plavom, da sam poludio do kraja.

Poštovana ravnateljice, ne mogu se takve stvari odigravati u javnom prijevozu putnika. Previše gužve, laveža, uzrujanih glasova, previše smijeha, novinskih cipela, muljanja, previše smrada i neke iznenadne živosti baš na taj tužni dan kad se prisjećamo mrtvih.

Nadam se da me razumijete.

Moj balon pripremljenih misli se ispuhao.
Zato vam pišem. Upravo zbog tog balona.
Bio sam pomalo izgubljen nakon te vožnje.
Ostao sam bez jedne crvene, ružine latice, a ne volim nepotpune ruže. Nedolično je nositi takav cvijet na grob.
Jedina sretna okolnost je bila gospođa s krizantemama s kojom sam izašao van taman kad je počeo jako puhati jesenski vjetar, topao i zaljubljen.
Zato vam, na neki način, malo i opraštam.
Srdačno, vaš putnik
A. H.

(Dražena Bašić)

O, junace!

Tvoja je ruka tako zamamna, tvoj poziv tako obećava, a ja tako nepovjerljiva.
Što to da radim s tobom u svijetu koji nije stvaran, ili možda jest? U svijetu koji je samo dobar, sjajan i lijep bez onog drugog, lošeg, tamnog i ružnog.
Pitam se da li bih uživala i da li bih živjela?
Pokaži.

Celuloidnu vrpcu, tvoga stvoritelja, režisera i sve one scene koje se ponavljaju do savršenstva.

Pođi sa mnom da ti pokažem trenutke kada se nešto gasi, kada nestaje, kada nas netko ostavlja.

Drži me dobro za ruku jer ovo je moj svijet i u njemu sam sigurna.

Sve sjene i tuge donose i svjetlo i radost.

Ljepota je u neponovljivosti.

Ruka ti se znoji. Strah, briga, nelagoda ili nešto slično.

Ne brini, ovo je život pun mirisa i smrada, glatkosti i trenja, nastajanja i nestajanja.
Pogledaj!
Može li ovaj sklad itko stvoriti?
U tvom filmu možda ću odmoriti dušu ili ju posve zanemariti.
Tvoj put popločen iluzijama i nestvarnošću, za mene je prošlost.
Danas se radujem svakom teretu, svakoj rani, svakom razbijenom koljenu.
Možda ne spavam više dobro i mnoge noći probdijem, ali to je danak otvorenog srca, znatiželjnih očiju, čežnje da se ništa ne propusti.

Junače! U mladosti, možda bih te dočekala raširenh ruku, u tvoja njedra zagnjurila glavu, na uši stavila cvjetove i vjerovala da sanjam život i da je cijeli moj život san. Danas te mogu poslati svojoj unuci. Šapni joj da uvijek može pružiti ruku za tobom i da ćeš doći.

Uvjeri ju da s tobom život može biti i ljepši i lakši.
Dozvoli joj da te jednog dana otpusti kao što sam i ja mogla.

(Jasnica Grujčić)

II.

KROZ ŠPIJUNKU

Dan se zaprijetio da će biti opak, pa sam krenula pred Zoru.

(Dobrila Delonga Momić)

Mladić i djevojka

Bilo je to prije puno godina. Tramvaji su vozili samo do Dubrave. Bili su oni češki i oni dugački. Motorna kola i prikolica. Češki su bile 7 i 4, a dugački 11 i 12.

Ušla sam u ne znam koji, idem samo do Maksimira. Nema mjesto za sjesti pa stojim na zadnjim vratima prikolice. U prednjem dijelu neki mladić davi i maltretira djevojkou. Putnici šute, ja bih reagirala, ali tek sam ušla. Djevojka ne prosi pomoći, a da ga napadnem - nije meni niš' napravil. On ju davi!!?

U nekom trenutku ona se uspije oteti i potrčati na kraj kola. Ja se samo malo pomaknem u sredinu; a mladić izgubi ravnotežu – tramvaj se jako ljudlja i on stane – skoči meni na nogu.

Nekad smo 11 i 12 zvali pony-express.

- Gospon, jeste li vi normalni, skočili ste mi na jedino kurje oko. Znaš li kako to boli!? – vikala sam.
- Oprostite, gospođo, nisam htio – ispričava se on.
- Vi, gospodična, imate uvijek jednu ruku slobodnu. Zabijte mu prste u oči. Zgrabite ga za grkljan. Zgrabite ga za jaja i zgnječite mu. Još bolje ugrizite ga za ruke čim morete i zabijte mu petice u cjevanicu i zabijte mu u nogu... Ako vas okrene k sebi, koljeno - pa u njegovu bijedu. Tak vas bude pustil. Ne dajte se! I vi napadnite, vi ste jaki. I budite hrabri i jaki!
- Joj, gospođo nemojte tak, nisam vam htio skočiti na nogu – zaprepašteno će on.
- Gospon, tak se ne ponaša u tramvaju, pa ni igdje drugdje. Ako ju voliš, zašto ju tučeš?! Ako ju ne voliš, ostavi ju na miru.

Putnici su se podijelili u dvije grupe: za i protiv mene.

U Maksimiru smo izašli. Ona stoji iza mojih leđa i zahvaljuje.

Gosponu pokazujem sljedeći tramvaj da uđe.

(Ljiljana Marković)

Neki su ljudi kao baloni

Kad se samo sjetim nje!

Propošna, uvijek odmjerena, besprijeckorno odjevena. Njene ruke uvijek izmanikirane, ali obojene bezbojnim lakom, da se ne bi boja tukla s ružem za usta.

A onda zajednički izlet uz roštilj na Bundek. I gle čuda! Druga osoba, drugog ponašanja, sasvim druga ona. Svi u trenirkama ili lanenim hlačama, a ona u mini sukњi. Hej haj, a naši muževi oči izgubili. Hej haj, baš veselo! I brzinsko jelo s roštilja, pa uz puno kiselog pozdravljanja svatko svojoj kući. Neće biti tako skorog okupljanja na druženje. A o tom događaju se neće s radošću govoriti.

Da se bar nije tako dogodilo, da je bar pala kiša...

(Kornelija Ulman Herceg)

Upoznavanje

Punašna gospođa. Sigurno je mlađa od mene. Lice koje govori o uzbudljivo proživljenom vremenu koje je ostavilo upečatljivu boru smijeha oko usta.

Blijede je puti, ali proljeće je tek počelo i kad sunčeve zrake obasjavaju to lice ostaviti će i više zdrave boje. Njen meki ali odvažni glas daje jednu samozatajnou notu gospođe koja nemirno sjedi i rukama odaje svoje nakane o kojima razmišlja. Tko zna kamo će nakon ovog nenadanog druženja.

(Kornelija Ulman Herceg)

U tramvaju me netko dirnuo po ramenu

Nismo mogle doći do mjesta za sjedenje, pa smo stojeći počele brbljati o svemu. Kamo ćeš, Zvjezdana? Krenula sam do Dubrave, ali morat ću sići na Frankopanskoj, jer me jako bole noge. Zar i tebe? Ja svaki dan moram popiti analgetik... da li i ti što piješ? Tu i tamo, veli Zvjezdana. A što možemo kada smo već ostarjeli!

Gospođica koja je to slušala brzo je izvadila iz torbice mobitel i štapićem je počela kuckati po tipkama, samo da nam ne bi ustupila sjedalicu. Zvjezdana je počela brundati da ovi mladi nemaju stvarno nikakve kulture, a niti odgoja od kuće. Pazi kako samo mirno sjedi, veli Zvjezdana, još je stavila u uši i slušalice. Smiri se Zvjezdana, velim ja njoj, idemo naprijed.

(Đurđica Stipančić)

Prvo

Prvo sam otvorila oči. Siva onostrana maglica još uvijek lebdi oko mene. Ignoriram. Razmišljam o danu, obvezama, o opuštanju na kraju dana, o Radionici pisanja.

Druge, što me i previše zaokupilo je hladno, skoro kišovito vrijeme jer moram, uz ostale stvari, nositi i veliki kišobran, šešir, a možda i besprstne rukavice jer imam osjetljivu kožu.

Treće je /na putu za posao/ bilo zanimljivo to što me, na neki način, pratila crvena crta. Prvo su me dočekali radovi na putu ograđeni crvenom vrpcem. Vidjela se izdaleka. Plesala je na vjetru, poput najljepše mašne. A poslije toga, u tramvaju broj šest me dočekala iscrtana crvena linija oko tri prazna sjedišta. Nije nikome bilo jasno zašto je tu. Osrvtali smo se oko sebe i pogledom tražili skrivenu kameru. Uglavnom, svi smo zaobišli to mjesto kao da je kužno.

- Bože mi oprosti, rekla je jedna starica, možda se tu dogodilo ubojstvo.
- Ali, nema ostataka krvi, govori sijedi čovjek.

Otišla sam van, dalje u svoj dan.

Četvrto je bilo sasvim uobičajeno. Posao. Odradila sam savjesno, čak i s veseljem. Crvena crta mi je lagano treperila pred zidovima mojih misli.

Peto me stvarno iznenadilo jer mi je u dućanu, pred blagajnom, jedan stariji gospodin, ponudio bombon: petsto pet s crvenom crtrom. Samo sam se zagonetno nasmiješila i uzela bombon.

Šesto je izgledalo sasvim obično. Jela sam sendvič na klupi u parku i, usput, malo gledala niske oblake. Još nije kišilo tako da sam uživala u predahu od posla do Radionice.

Sedmo. Odlučila sam otići na kavu prije Radionice da se malo razbudim, pregledam domaću zadaću i možda napišem koju pjesmu. Birtija je bila skoro prazna. Izabrala sam stol u kutu i naručila kavu. Pijuckala sam i uživala u pisanju i gledanju prolaznika kroz prozor. Birtija je bila skoro prazna. Izabrala sam stol u kutu i naručila kavu. Pijuckala sam i uživala u pisanju i gledanju prolaznika kroz prozor.

Osmo. Zabilježila bih i ovaj detalj kao važan dio dana. Ugledala sam kroz prozor, nakon nekog vremena pisanja, hrpu helijevih balona na crvenim vrcama koje su izgledale, naravno, kao crvene crte u pokretu. Nagnula sam se malo i vidjela patuljka u svjetlucavu odijelu kako polako hoda i nudi prolaznicima balone. Nevoljko su uzimali jer nisu odmah shvatili da su to besplatni, reklamni baloni za pristigli cirkus u gradu.

Deveto. Napisala sam pjesmu o patuljku i ostalo mi je taman toliko vremena da skoknem kupiti dugačke perece za grickanje dok pišemo.

Deseto. Na izlazu iz pekarnice, sretnem prijatelja kojeg nisam vidjela desetak godina. Iza leđa je nešto skrivao. Izgrlimo se, popričamo i onda me upita kamo idem s buketom jumbo-pereca u naručju.

- Dođi i ti, tiho kažem. Idem na jedno uzbudljivo mjesto gdje se zezamo i učimo pisati.
- Oooo, onda idem i ja, veselo kaže, pusti reklamni balon iza leđa i ulazi skupa sa mnom sretan što smo se baš danas sreli.

Puštam ga prvog, zatvaram aluminijkska vrata i pogledom
otpratim crvenu vrpcu veselog balona, koja je bila sve kraća i
kraća dok nije postala crvena točka na nebu.

(Irena Bule)

Tko je pokrenuo Tramvaj?

To ne mogu znati, ni izračunati nekako. Nema naznaka. Ili ih
ja ne vidim.

A da sumnjam, to nikako sebi neću dozvoliti. Sumnje su
gotovo gadni osjećaji.

Zato tko-je-da-je to učinio, djelo nam je dobrodošlo.

Naći se na livadi u pramaljeće baš je iznenadujuće dragocjen
poklon. Zrak treperi, cvijetovi se njišu, miris svježine širi. Evo
i vjetrića, donosi zvuke.

Pa to je razgovor o ljubavi!

Slušam

Glas A: Jesi li vidjela koliko je taj momak ludo zaljubljen?

Glas B: Kako bih to vidjela?

Glas A: Pa doveo nas je tu, izvukao iz redovnog prometa kako
bi se sudario s djevojkom, pa joj pomaže da pronađe cipelu,
poravna haljinu, neprostano joj je nešto popravlja po frizuri.

Glas B: Pa ti vidiš više stvari no što zaista postoje.

Glas A: Gledam pa vidim. Pogledaj i ti sada, sljepice moja
draga, ona ga ne prihvaca. Stalno, pogledaj, pogledaj kako
se stalno odmiče od njega... Nije mu pomogla njegova luda
strategija.

Glas B: Ali nama je zanimljivo, nismo ni znale da ova livada
postoji tako šarena prostrana, a skrivena tik uz tramajsku
prugu.

Glas B: Doći ćemo ovamo s opremom za malo tjelovježbe i na
sunčanje...

(Desa Janjatović)

Pismo

Nije htjela, doista nije htjela ukrasti to pismo prije tristo
šezdeset i pet dana. Zar je toliko vremena prošlo?

Kuverta boje breskve, još uvijek miriši na patchouli.

Tog je jutra bila posebno usamljena. Noge su jedva hodale.
Jedan korak, dva, tri. Brojala ih je kao da je to jedino važno
u životu. Trebalo joj je, kao i obično, trideset koraka do
sandučića. Opet je bilo prazan, kao što je i jedna duša, koju
je poznavala, prazna. Stajala je ukočeno, buljila u. rebraste
sjene i coknula jezikom tri puta. Kao da vrača. A nadala se,
zbilja se nadala da će joj možda stići neko pismo, možda čak i
ljubavno.

Tad joj pogled padne na susjedin sandučić. Lijepo se vidjela
nježna kuverta. Zaronila je nosom. Da, i mirisna je. Odmah je
prepoznala patchouli. Predivno!

Baš ju je zanimalo od koga je dobila. I to, čini se, ljubavnog
sadržaja.

A ona, dvije godine nije dobila niti jedno, jedino. To je zbilja
tužno. Baš zbog toga, što je to toliko tužno i nepravedno,
gurnula je mali, debeli prst i izvukla ga van.

Sve su moralne barijere pljusnule.

- Dođi k meni, mileni, tepala mu je.
- Ja ću te čitati i čuvati.

Zgusnula je svoje korake i nije ih stigla niti brojati od silnog
uzbuđenja.

- Od koga ste dobili pismo kad ste toliko uzbudjeni?

Iznenada doleti muškarčev glas iza leđa.

Okrenula se zbumjena i uhvaćena u nedjelu.

Međutim, brzo se snašla.

- Oh, to je samo od moje mame.
- Hm, – muškarac će – ne bih rekao.
- I miriši.

– To je sigurno od nekog obožavatelja!

Odmahnula se korak, dva, zacrvenjela i jurnula u stubište.

Zatvorila se u stan, proglašila bolovanje da može u potpunom miru uživati u ljubavnim rečenicama. Zamišljati će da je to njoj namijenjeno.

Drhtale su joj ruke. Nije mogla otvoriti. Na poledini nije bilo pošiljatelja. Nije mogla. Neka. Dovoljan joj je samo pogled na njega na polici iznad televizora. Cijeli Svetmir se slio u tu točku. Samo je uzdisala od ukradene sreće.

Dani su prolazili. Virila je iza zavjese i pratila susjedu. Koliko nosi vrećica u ruci? Ima li pića u njima? Hoće li joj doći gosti?

Ništa sumnjivo nije primjetila.

Srce joj je tuklo. Ipak, nije smjela to učiniti. A opet, s druge strane, želja je bila jača od nje. Brojala je dane. Jedan, dva, tri, deset.

Vrtjelo joj se u glavi od brojeva. Zamišljala je sadržaj i ljubavne riječi, svoje ime na vrhu ispisano kaligrafiski.

Posvećivala mu je dosta vremena, kao jedan intimni obred koji nitko ne bi razumio. Međutim, neki opaki teret joj je rastao na leđima, a težina svega ju je vukla u krevet. Imala je osjećaj da živi u staklenom kovčegu, da svi vide i nju i pismo. Zabrinula se za svoje zdravlje kad je osjetila zmijsku kožu na licu.

Jako se uznemirila jednog dana, kad je već prošlo šest mjeseci. Susjeda ju je pitala da nije slučajno vidjela neko pismo za nju.

Tvrdo ju je gledala i odmahnula glavom. Čuvala je riječi u grlu jer su joj skoro izletjele van, pred susjedine uši. Sigurno bi priznala da je duže gledala te tužne oči.

I, onda kad je prošlo tih tristo šezdeset i pet dana, skuhalo je kavu, sjela u fotelu i gledala svoje ruke. Počele su se pretvarati u dvije debele zmije, a pismo u psihičku halucinaciju. Odlučila je predati poštu u prave ruke. Prihvativće svoj poraz. Pozvonila je susjedi i skrušeno joj gurnula, već malo zgužvanu, kuvertu uz velike isprike što se pomamila za mirišljavom srećom u njenom sandučiću. Jako joj je

neugodno, ali nije mogla izdržati i čuvati tu neraspakiranu ljubavnu tajnu. Žena ju je u čudu gledala i govorila tiho. Da što joj je, zašto joj daje svoju poštu. Pogledala je pažljivo i ugledala svoje ime i prezime. Raširila je oči kao da će iskočiti iz vlastite kože. Godinu dana je buljila u pismo, a nije vidjela svoje ime. Strašno! Užasno! Kako joj se to uopće moglo dogoditi?

– Znaš, da se pijani poštar već jedanput zabunio s našim pismima. To je zbog sličnog prezimena. Kaleb i Kaler.

– I, molim te, nemoj nikada više uzimati moju poštu iz sandučića.

Nije mogla vjerovati! Toliko se razočarala da je kuvertu poderala na bezbroj komadića i bacila kroz stubišni prozor.

Okrenula se i, purpurnog lica, otrčala u stan. Zaključala se i vratila svojim brojkama. Radila je za jednu računovodstvenu firmu i puno je kasnila s nekim poslovima.

Jedna cijela godina će joj ostati u tužnom sjećanju.

Razmišljala je o svemu i zaključila da um vidi ono što želi vidjeti.

A taj netko ju je već sigurno zaboravio prije tristo šezdeset i tri dana.

(Ivanka Blažević Kiš)

Gospođa Sustav kroz špijunku (zurilo)

Gospođa Sustav bila je usidjelica mrgudna i stroga. Samodostatna. Imala je neki čudan miris. Sustavno je uređivala, preuređivala, naređivala. Mjerila je mjesta, ljudе, događaje. Sustavno ih je slagala, lagala, zalašala. Sve oko nje bilo je vojnički uređeno. Cijelo stubište živjelo je njezinim ritmom.

Buđenje se u 6, odlazak na posao u 7. Smeđa torbu, kapa na glavi. Lupanje vratima, glasno zaključavanje i onda slobodno disanje. Bili smo mirni do 15:30 a onda ručak, odmaranje, televizija, vježbanje, spavanje. Šušni poslije 21:30, jedna ti majka. Tako smo živjeli svoje živote u sjeni gospođe Sustav.

Ležala sam u krevetu, zurila u strop i čekala. Što? Kucanje na vratima! Nepoznati zvuk u 6:30!

Što da radim? Što smijem? Kako će...?

Ustala sam naglo. Treba to odraditi, što prije. Dok... Otvorila sam vrata i pred njima je stajala gospođa Sustav, sustavno raščupana, sustavno neuredna, sustavno nepredvidljiva.

„Dobro jutro“ rekla sam školski brzo (samo da ju ne ozlovoljim).

„Mogu li uči?“ pitala je. „Daaa“, odgovorila sam, ne znajući što da očekujem.

„Imate kave?“ pitala je i svom težinom se strovalila na moj trosjed, (jadan trosjed i on se ulegnuo od straha).

Prtljala sam nešto oko kave, ali brza nisam bila. Zašto je došla? Što sam pogriješila? Na koga će se žaliti? Što me sada očekuje? Zašto je k meni došla? A da joj kažem da nemam vremena, da sam se predomislila i da ne može uči, da nemam kave i da neka ide marš van?

Srce mi je lupalo sto na sat. Kava je konačno bila gotova, a ja polumrtva od straha usudih se upitati: „Kako vam mogu pomoći?“

„Sanjala sam strašan san i ne mogu biti sama. Moram ga nekome ispričati ili će poludjeti.“

Sjela sam na svoj izmučeni trosjed i namjestila lice kao da ju pažljivo slušam i da me sve što mi misli reći kako zanima. Ustvari, živo mi se fučkalo i za nju i za njezin san. I neka ju je prestrašio i neka sada vidi kako je nama i neka bude u našoj koži, Hitlerica jedna!

Nisam ni završila misao kada sam čula kako govori: „Bila sam u nekoj kući, sivoj, mračnoj, hladnoj, kao da u njoj nitko nije bio živ i kao da sam ja jedina hodala među neživim predmetima i ljudima, a onda sam začula neki nježni glas koji me doziva: *Mila, izađi, pogledaj, udahni, sve te čeka već godinama i ja te čekam već godinama.* Glupost, što je to, pomislila sam. Nije mi dao vrag mira, pa sam ipak provirila. Ništa nisam vidjela, niti tko me zove, niti što trebam vidjeti. Odlučila sam izaći iz kuće. Prvo sam trebala naći vrata, a kada sam ih konačno našla ona su bila teška, velika i sa sedam lokota zalokotirana. Kako će ih otvoriti, pitala sam se, a onda sam se sjetila lozinke za mom kompjuter: moj rođendan. Da, taj je datum otključao prvi lokot. Drugi i treći lokot su otključali datumi rođenja mojih roditelja rođendan moje majke i rođendan moga oca. Ostala su još četiri lokota. Koji datumi njih otvaraju? Prvi dan škole? Ne. Prvi dan posla? Ne. A onda sam se sjetila svoje prve menstruacije, taj je datum otvorio četvrti lokot. Prvi poljubac: peti lokot. Prvo vođenje ljubavi ljubavni zanos: šesti lokot. Što bi moglo otvoriti sedmi lokot? Nisam se mogla sjetiti koji bi datum mogao biti ključ za sedmi lokot.

Prvi dan posla? Nije, prvo napredovanje? Nije. Prvo... – nije. A onda sam se sjetila datuma rođenja moje djevojčice. Zar sam imala djevojčicu? Da, imala sam malo, slatko, nježno i prelijepo dijete, ali ni taj datum nije otvorio sedmi lokot. Koji onda? NE TAJ, NE TAJ, NE TAJ! Nisam ga se željela sjetiti. Zaboravila sam ga. Toliko sam truda uložila u zaborav. Zašto onda sada taj datum? U redu. Dan kada sam ju dala na usvajanje. Taj je datum otvorio i sedmi lokot, ali vrata su još uvijek bila zatvorena. Trebala sam ih otvoriti, ali to nisam željela. Nisam više bila znatiželjna, nisam više željela izaći, i zašto? Tada sam opet čula glas: *Molim te, izađi, želim te vidjeti, dodirnuti, poljubiti, osjetiti.*

Tko je to? Što ako je to moja kći? Što će mi reći? Što će ja njoj

reći? Bojim se. Ovdje je mračno, ali je poznato. Ovdje ništa ne osjećam, a vani?

U tom je času vjetar zapuhao i vrata otvorio. Bljesnulo je svjetlo u moje oči i ja onako poluslijepa zakoračim na nešto meko, mirisno, podatno.

Netko me je uhvatio za ruku i počeo trčati sa mnom. Noge su mi bile teške, olovne i nisam se mogla kretati, ali netko se grleno smijao i vukao me, nosio, dizao. *Ja sam tvoja kći. Volim te puno, puno. Majčice, igraj se sa mnom. Potrči, poskoci. Zagrli me.*

Bilo je to ludo. Nisam znala da li sanjam ili sam budna. Želim li se probuditi ili vječno biti u tom snu? Ne znam kako dalje i što da radim?“

Gledala sam gospođu... kako ono...? Sustav. Mogla bih ju zvati i Mila. „Kako je vaše ime?“ pitala sam. Pogledala me iznenađeno kao da se prisjeća, pa rekla: „Kosjenka.“

„Kosjenka!“ ponovila sam. „Kao mala vila u Regoču. A kakvo ste djevojčici dali ime?“

„Nikakvo, njezini roditelji su joj dali ime.“

Šutjele smo i nisam znala što sada, a onda sam se sjetila i pitala: „Kako to da ste sada sanjali taj san?“

„Dobila sam pismo koje se bojim otvoriti.“

„A da ga zajedno otvorimo?“

„Ne znam, otvorite ga vi sami, a onda mi recite da li je nešto strašno!“

Pismo je bilo na stolu. Nježno roza i podebelo. Uzela sam nož, svjesna trenutka koji će promijeniti život mojoj prvoj susjedi, a možda i meni. Ruka mi je malo zastala, ali netko mora...

Iz otvorenog pisma ispala je fotografija prekrasne mlade djevojku na promociji.

Na poleđini fotografije je pisalo: „Mojoj dragoj majci, za koju oduvijek znam i nosim ju u svom srcu. Njezina kći.“

(Jasnica Grujčić)

ČETVRTI DIO

*Krik ptice u zraku
Prestraši lovca u mraku.
Pobjegne lovcu lovina
Vesela je sva dolina.*

(Desa Janjatović)

I.

PUT

*Misao se posijala, razvila
korijenje, potjerala
stabljiku i počela cvasti.*

(Jasnica Grujčić)

Crtež lista s opisom

Ovo je list, brezin list.
Svako je jutro treperio
u mojim očima.

Titrao je na ljetnom suncu
i u sumracima pod krilima sove.

Nikada se nije izgubio.

To je list koji je ostao
i kad se divna breza naljutila
i napustila dvorište.

I kad su drvenu kuću premjestili
u drugo selo.

I kad su sva okolna stabla posjećena.

List je tu.
Pokreće mi otkucaje srca.

(Jasenka Šturman)

Put

Put iz filma, iz mašte, kaldrma koja povezuje dva zaseoka.
Ljudi su je održavali stotinama godina jer ih je povezivala. Dva
su se zaseoka ženila, pomagala, odmagala, ali su se držali
zajedno. Znali su da u nevolji mogu računati jedni na druge.

Put, kaldrma, oivičena granitnim ivičnjacima, tragovima
zaprežnih kola, bicikla, automobila, a u zadnje vrijeme,
rolama. Sasvim obična kaldrma ali voljena, s mirisom
pokošene trave, bazge, a u jesen mirisom jabuka. Uz nju su
zasaćene voćke, one stare vrste, u čast Franji Josipu kada je
posjećivao taj kraj. Ljeti je put, zasjenjen voćkama, ugodno
hladan. Zimi je posut šljunkom da se ne skliže po ledu.

Na tom sam putu zaboravila prijatelja. Htio je sa mnom
podijeliti svaki kamen, svaku travku, voćke u cvatu. Htio je
znati tko živi u tim selima, kako tuguju kad su tužni, čemu se
vesele kada slave. A mene je put toliko usisao, tako preplavio,
da više nisam vidjela prijatelja i njegovu pruženu ruku.

Sada se vraćam na taj put, na tu kaldrmu, tražeći...

(Sonja Jirasek)

Pravi put

Ondje se uvijek znao pravi put,
A često sam hodala drugim.
Jer mi je pravi put već postao dosadan
Od moje kuće uz stijene
Bilo je puno cvijeća i čudnih trava.
Doma je čekala baba.
Donijet će izabrane cvjetnice
I druge ljepotice, a baba će reći: hvala.
Tako pa dalje u životu
Penjat će se uz stijene i drugo kamenje
Uvijek je u divljini doživljaj ljepši.

(Desa Janjatović)

Molitva

*U proljeće, molitvom smo podržavali sve što treba rasti.
Šaputali smo biljkama, tepali mladim životinjama, pjevali vremenu i prijetili Stvoritelju.*
Ljeti je naša molitva nosila snagu rada, brzih pokreta, jakih vatri, rijetkih kiša.
*U jesen - molili smo se majci Zemlji koja nam je služila.
Pjevali smo joj, plesali, donosili u krug razno cvijeće i birali.
Zimi smo molili Svemir da nam da mir i tišinu koja će nas okrijepiti i obnoviti.
Te su molitve nosile tihe pokrete, neobične plesove uz vatru, ili bosonoge na snijegu.
Zima je tražila da šutimo, odlazimo u šumske kolibe sami, Pronalazimo puteve i načine kako možemo.*

(Jasnica Grujčić)

Proljeće

Labude mladunče, stasalo za odvajanje, polako popunjava popis prepreka o kojima razmišlja posljednjih dana.
Pogledom prelazi preko jezera u kojem je odraslo lijepo i mirno klizeći uz svoje roditelje.
Privid sigurnosti postaje očit.
Punina zamaha krila daje mu volju i spremnost za let.
Prekoredno možda i nesigurno, ali... mora!
Puštam.

(Jasenka Šturmán)

Moje idealno djetinjstvo

Moje idealno djetinjstvo počelo je u Africi.
Rođena sam u kući diplomata kao četvrto i najmlađe dijete.
Moja braća već su bila srednjoškolci i studenti.
Naprosto sam se dogodila u trenutku klimaksa i nitko me nije ni očekivao niti mi se nadao.
To je uvijek bila moja prednost.
Moja majka nije imala mlijeka, tako da su nabavili dojilju, crnkinju, koja je na porodu izgubila dijete.
Ne moram vam reći kako su se sva njezina tuga i ljubav slili u mlijeko kojim me dojila. Bila sam obožavana i od mojih roditelja i od nje.
Moji su roditelji odlučili da svoju jedinu kćer puste da se odgoji sama. Tako sam ja sa svojom dojiljom provodila više vremena u njenom plemenu s vračem, djecom plemena i iscjeliteljicom.
Do svoje 4. godine poznavala sam biljke u šumi i uživala u njihovu spravljanju.
Kako je kuća mojih roditelja bila velika, tako smo imali raznih ljudi koji su u njoj radili. Obožavala sam našu kuharicu i njezinog muža, koji su bili iz Kine i sa mnom govorili kineski.
Naš vrtlar i njegova supruga bili su Japanci i s njima sam govorila japanski.
U samoj kući se govorilo nekoliko jezika.
Tata je govorio hrvatski, mama njemački, jedna baka talijanski, a druga francuski. Dedeki si bili Švedi i Finac. To je bilo ludo. Za stolom je svatko govorio svojim jezikom i svi su se razumjeli.
Da djeca moraju imati neke godine da uče strani jezik nitko nije razmišljaо, tako da sam ja stalno govorila nekoliko jezika.
Jednom sam na njihove priče odgovorila kineski. Nastao je tajac za stolom, a onda se moj tata nasmijao i rekao: „Evo, sada imamo još jedan jezik za stolom, problem je što ga

razumije samo naša kći.”

Kako je četiri godine diplomacije jako brzo prošlo, moji su se roditelji trebali preseliti u drugu državu i stanovati na drugom mjestu. Činilo im se da je za mene život u Africi izuzetno koristan, pa su odlučili ostati još četiri godine. Koliko ih je to stajalo ugleda, napretka i novca ne znam, ali znam da nikada niti jednom riječi to nisu spomenuli. Negdje kasnije po putu sam to shvatila.

Obavezno školovanje u Africi počinje s pet godina kao i u Francuskoj, ali moji su se potrudili da me nitko ne zatvori u neku ustanovu, tako da sam ja do kraja našeg boravka učila od šamana, iscjeliteljice, naših Kineza, Japanaca i svih ostalih naroda koji su se uselili u našu kuću.

Sljedeće mjesto kamo smo otišli je bilo u srcu muslimanske vjere. Bilo je to interesantno iskustvo jer je moj vjeroučitelj bio po vokaciji ljubitelj svih svjetski religija, tako da smo on i ja često raspravljali o istosti i razlicitosti vjerovanja kao ljudske potrebe.

Otac se potradio da naši Kinezi i Japanci završe s nama na novoj lokaciji, tako da je moje učenje kineskog i japanskog išle svojim prirodnim tokom.

Kada sam konačno došla do obaveznog školovanja ustanovilo se da sam natprosječno inteligentna i moji su mi roditelji omogućili polaganje dva razreda u jednoj godini. To je imalo svoje prednosti jer je pratilo moje potrebe, ali i mane: bila puno sama i nisam imala bliskih prijatelja.

Nedostajali su mi moji plemenski ljudi.

S 12 godina odlazimo u Kinu i tu se susrećem s tradicionalnom kineskom medicinom i filozofijom. To je bio moj svijet. Povezan sa svojim plemenom u Africi i ja sam se preporodila.

Iako imam 12 godina upisujem srednju školu koju završavam za dvije godine i sada sa 14 godina postajem najmlađa studentica medicine.

Tada je moj otac rekao: „Ovo ne možeš sabiti u nekoliko godina, tome se moraš posvetiti.”

To sam obećala, ali nisam obećala da se neću i nečim drugim baviti tako da paralelno upisujem studij psihologije a kasnije studij fitoterapije.

Bilo je to uzbudljivo. Sa 19 godina završavam studiranje i odlučujem sama oploviti svijet na jedrilici.

Moji roditelji sada već imaju blizu 75 godina i pristaju da odem na taj put pod uvjetom da im se redovito javljam.

Bilo je to jedno nezaboravno putovanje koje me je učvrstilo i dalo mi snage da napravim sljedeći korak, a to je, da još jednom sama oplovim svijet. Kako još nemam 21 godinu moj mi otac to zabranjuje, ali ja odlučujem da to ipak učinim. Njegove su riječi bile: „Idi, ali ja te ne plaćam.”

E, taj je put bilo pravo odrastanje i napuštanje doma, djetinjstva i svih pogodnosti koje nosi život u porodici.

Sva sreća da su me svojim odgojem toliko ojačali da sam i bez njihovog novca i sa svim znanjima koje sam stekla mogla još jednom oploviti svijet. Ta je plovidba trajala duže i završila je na najljepšem mjestu.

Mnogo je važnih osoba u kreaciji mojeg djetinjstva, ženskih i muških.

Sama činjenica da sam imala dvije majke, jednu koja me je rodila i jednu koja me je dojila govori o sreći i blagosti u kojoj sam odrastala.

Pričali su mi, da se moja majka - dojilja nije odvajala od mene. Moji su bili uvjereni da ja neću moći niti hodati, jer me stalno nosila. Što god je radila, radila je sa mnjom. Spavala, pomagala, plesala, pjevala. Imam fotografije kako spavam na njezinim golim grudima ili kako ju sisam ili kako pleše sa mnjom ili kako nešto radi sa mnjom. Moja je majka pričala, da se nisu niti usudili tražiti ju da me ostavi kod njih, jer je to bilo nemoguće.

Nikada nisu razumjeli kako me presvlači i u što, jer to se nikada nije niti vidjelo niti je bilo tko u tome sudjelovao, osim nas dviju.

Kada sam prohodala nisam imala nikakve pelene niti neke slične novotarije.

U plemenu je položaj žena koje su rodile mrtvorodenče ili ga ubrzo nakon poroda izgubile, neobičan. Te su žene i svetice i kurve. Nose breme božje volje, ali i vlastitog pristanka na takvu sudbinu. Muževi ih ostavljaju i nitko ih poslije ne ženi. One nose težinu, ali i neku sramotu koja nikada nikome nije bila jasna.

Kada sam imala 6 godina u našu kuću došao je prijatelj moga brat, završeni liječnik. Lijep, pametan i komunikativan mladić o kome su govorili da ima izglede za sjajnu budućnost.

Jedno jutro kada smo moja dojilja i ja došle u našu kuću da se poigram s nekom meni dragom djecom, zatekle smo njega kako već doručkuje i sprema se na neki obilazak. Pozvao nas je da mu se pridružimo i u zraku se nešto pojavilo. Bilo je očito da mu se moja dojilja svidjela na prvi pogled, a ona je bila iznenađena takvom otvorenom simpatijom. Ništa on nije znao o njezinom društvenom položaju, o boli koja ju je snašla i o bremenu koji joj je život u plemenu stavio na leđa. On je bio iz drugog svijeta, ta mu se žena svidjela i točka. Ostao je s njom i dobili su za neko vrijeme dijete. Cijela je priča dobila neki, rekli bismo, civiliziraniji oblik nego do tada. To je bila izvrsna situacija za mene. Spremali preseliti i osjetila sam da bi taj rastanak mogao biti jako težak. Ovako je ovaj gore, ili neki dolje, sve doveo u balans, tako da je rastanak prošao bezbolno i mirno. Još i danas osjećam njezin miris u nosnicama. Mirise rada, plesa, tuge ili radosti tako dobro prepoznajem jer me je ona njime obasipala godinama.

Druga, ili svakako prva, bila je moja majka.

Ako je dojilja bila putena, topla, meka i mirisna, moja je majka bila žena s velikim Ž.

Njezino se mjesto u braku, porodici, domu i domaćinstvu točno znalo. Ona je bila supruga diplome, majka porodice, gospodarica doma i voditeljica domaćinstva. Nikada ni za trenutak nije poželjela neko drugo mjesto. To je svoje mjesto voljela, poštivala, predano ga čuvala i njegovala. Često sam

ju gledala kako se uređuje za neki prijem, bila je lijepa, njegovana, decentna ali nezaobilazna. U porodici se jasno znalo tko donosi odluke, ali se znalo da će se majku uvijek pitati i da će njezino mišljenje biti pomno razmotreno. Iako je u kući bilo mnogo ljudi koji su ju održavali, majka je bila ta koja je svojim tihim ali snažnim glasom sve dovodila u najbolji red.

Na prvi pogled netko bi pomislio da u cijeloj toj križaljci koju je morala svakodnevno rješavati nije bilo mjesta za mene, ali u susretu sa mnom moja je majka postajala žena koja je znatiželjna i koja ne poznaje svijet u kojem se ja puno krećem, ali sve želi znati.

Nikada to ispitivanje nije imalo neki policijski ton i prije je to bio ton čežnje za nečim što je intrigantno, a njoj u ovom životu ne pripada. Kada bih dolazila kući i često me je prala i češljala i s nježnošću me zvala 'moja divljakuša'. Nikada nije nogom kročila u pleme i nije pokazala interes da ga vidi, ali je sve moje priče slušala otvorenih usta, smijala se i čeznula.

Moja me je majka naučila kako žena može živjeti naoko u sjeni, a biti velika, mudra, topla i predana.

I danas kada razmišljam o njoj čini mi se da ne mogu dokučiti snagu koju je crpila iz, za mene, podređenog položaja.

Ta spremnost da me pusti i prepusti životu koji nije poznavala u meni izaziva divljenje i sreću što sam takvu majku odabrala.

Treća ženska osoba koja mi se uvukla pod kožu bila je vidarica plemena. Moja je dojilja bila njezina kći i puno smo boravile u njezinoj kući.

I tu postoji pravilo plemena. Vidarice se ne udaju. Ako žele imati dijete, može odabrati muškarca koji će biti otac, on to nikada neće znati, a ako i zna, neće se mijesati u odgoj.

Vidarice rađaju žensku djecu kako bi im mogle predati svoje znanje. Moja dojilja je prekršila pravilo. Udalila se i obuka je bila obustavljena. Vidarica je u plemenu tražila drugu djevojčicu kojoj će prenijeti svoje znanje.

Nakon tragedije koja se desila njezinoj kćeri postavilo se pitanje da li sada može nastaviti obuku, ali se majka nećkala. Tada su donijeli odluku da će mene njih dvije učiti ono što znaju. Majka i kći su se udružile i svašta me naučile.

Pleme je znalo da će ja u jednom trenutku otici i da bi znanje koje su mi prenijele moglo biti izgubljeno. One su vjerovale da će odlaskom u svijet to znanje oplemeniti i da će se jednom vratiti.

Kada sam odlazila, u torbu su mi dali razne trave, tinkture i kreme, ali i jednu amajliju koja me je trebala čuvati i vratiti.

Najznačajnija muška osoba u mom životu bio je moj otac.

Bio je to čovjek jasnih stavova, oštih riječi, stroga pogleda i radin, radin, radin. Ako je bio u kući, bio je u svojoj radnoj sobi, rijetko sam, često u društvu ljudi sličnih njemu.

Moj je otac imao nekoliko lica: lice diplomata, lice supruga, lice sina, lice oca... i onda je imao jedno lice samo za mene.

To je lice uvijek bilo meko, ali na oprezu. Gledao me je čvrstim pogledom, a oči su mu se smijale. Moj mi je otac pokazivao lice promatrača, lice onoga koji razumije i lice onoga koji donosi odluke. Nisam se bojala svog oca, ali sam znala da pred njega moram doći s jasnim stavovima. Pokazati da sam mislila, razmišljala i da imam jake argumente za raspravu s njim. Voljela sam se nadmudrивati s ocem, ali najviše sam voljela kada bi uzeo usnu harmoniku, nešto svirao, a onda zajedno sa mnom to i otpjevao. Često mi je govorio da sve što radim ostavlja trag.

Misljam da je moj otac bio umjetnik u duši, ali roditeljske odluke i školovanje stvorili su od njega disciplinirana i samozatajnja čovjeka.

Taj i takav čovjek meni je omogućio da živim bajkovit život.

Drugi značajni muškarac bio je naš vrtlar Japanac.

Pokazivala sam interes za biljke i on mi je otvorio jedan drugi

pogled na njih. Vidarice su me učile kako liječiti biljkama, a on me je učio kao živjeti s njima.

Kada smo radili, radili smo u tišini.

Počinjali smo molitvom i zahvalnošću, što je bilo u pokretu i bez riječi. Tada smo pregledali dio koji ćemo urediti, odabrali biljke s kojima ćemo se družiti, i u najvećoj tišini to smo činili.

Kada smo bili gotovi, odlazili smo u njegovu kuću, gdje je njegova supruga servirala čaj. Sjećam se da sam kao mala bila fascinirana pokretima koje ona izvodi i stalno tražila da mi se dade da i ja to radim. Strpljivo su me obuzdavali, a onda jednog dana moj gospodin Japanac ustane s poda i kaže:

„Može, ali za to se moraš pripremiti!“

Imala sam pet godina i počeo me je učiti raznim vještinama. Te sam vještine vježbala sljedećih 10 godina, a svoj prvi čaj sam pripremila s 18 godina.

Kada se osvrnem na svoje djetinjstvo, ostaje mi osjećaj velike ljubavi, ali ne i prezaštićenosti. Padala sam, povređivala se, učila na vlastitoj koži i stalno istraživala.

Uvijek su tu bili ljudi koje sam voljela. Moji roditelji, moje bake i djedovi, moja braća. Oni su bili dio mene. Mislila sam da će tako ostati zauvijek.

Ne, to nije moguće.

Zato danas gledam slike i sjećam ih se.

Bili su tu za mene.

(Jasnica Grujčić)

II.

VRLINE MEŠTRA ŠTAPA

*Ne,
Neću i ne mogu
Negirati
Nove notice
Nošene
Nevoljene
Neistražene
Negirane
Neželjene
Nesputane
Neosanjane.
Nego
Napit
Nektar nadanja
Nositi
Neptunovim nostalgičnim noćima.*

(Edita Ćurak Arseta)

Tri vrline Meštra Štapa

Ne poznam Meštra Štapa, ali nekako ću se sjetiti nekoga koga sam poznavala davno, davno u samom djetinjstvu. Bio je to gospod Niko Jerić. Kuća s Pergulom na samoj obali. Slamenati stol i stolice obojene u bijelo. Cvijeće u velikim loncima. Gospoda iznosi popodnevnu kafu. Ne dozvoljava da mu još jednom nalije. „Kad ti je najbolje onda femai“ (gospodin Niko je unjkao pa se njegova misao/stav i danas citira u originalnom obliku), bila je njegova uzrečica.

Nakon kafe je uzimao svoj štap i polako silazio na rivu.

Silazila je bjelina odjeće i kose. Zaista dostojanstven strac. Nitko nije prišao, a da ga nije pozdravio...

Njegova mudrost je pokazivala i umjernosti i suzdržanosti.

Duboko pred mirnoćom živjela je TAJNA.

Znao je šjor Niko da se njegov jedini sin nikada neće vratiti iz Amerike, a njegov će štap bezvučno lupkati rivom pitajući se „Bože, što sam ti skrivio?“

Štap nije bio bijel.

(Desa Janjatović)

Pravi put

Protrčala si ispred
mog prozora.

Kiša samo što se
nije spustila iz
ljubičaste pjesme
neba.

Pohitao sam prema
vratima, uzeo
narancasti kišobran
i izišao van.

Pljuštalo je.
Ulica je bila pusta.
Otvorio sam kišobran
i poletio tražeći tvoju
ružičastu haljinu.

Možda si me čekala...

No, proljeće je upilo tvoje
boje
pa sam u zanosu zaboravio
da sam te tražio.

(Jasenka Šturman)

Pronađimo pismo

Na mokroj livadi, mokro pismo.

Ovo ću podići. Već je skoro otvoreno, ipak mogu sve pročitati.

Bolje da ovo pismo ne nastavi svoj put. Djevojka otkazuje njihov sljedeći sastanak. Osjeća se da je ona ugrabilo „nešto bolje“, ili barem tako misli. A ne bi trebala povrijediti čovjeka. Bit će mu dosta jada i brige što nije došla? A može i promijeniti stav. Po rukopisu ne bi zaključio da je baš loše...

Putuj s vodom, papiriću ...

(Desa Janjatović)

Kako sam pjevala u gori u sumrak

Na samom razdijeljku između dana i noći
pustila sam glas.
Pozvala snagu Sunca koje je nestajalo
i moć noći koja se pojavljivala.
Da se uspostavi ravnoteža koja se narušila.
Da ljudi progledaju,
Da biljke čuju,
Da životinje zaplešu.
Pozvala sam mušku snagu da djeluje, a žensku da podržava
Pozvala sam žensku snagu da njeguje, a mušku da podržava.
Vikala da me čuje Svemira i da se Bog spusti u naša krila.
Milovala glasom sve što je nježno i treba rasti,
zaustavljala glasom sve što uništava, što se širi na račun
drugih, što ne podržava.
Molila sam stvoritelja da mi pomogne, kako ne bih bila bahata i
osilila se.
Bila sam vila u gori u sumrak
spremna da dam sve što imam, za ono u što vjerujem.

(Jasnica Grujičić)

Izdanak

ja sam plaha životinja
po vrsti lovina
neometana
ne ometam

ponekad se dogodi
trenutak junaštva
poslije toga sve
ponovo teče
uobičajeno nesigurno

ja sam izdanak
prirode
kao i ovaj glasni vrabac
u kom je nada
i volja jutra
da postane
noć

(Jasenka Šturman)

Vladarica

Nezvano maće ispred vrata
Ne želim je u svom životu
Nepredvidivo i uporno
Dolazi i odlazi
Odbijam zavoljeti to kljupko
Svjesna rastanka.
Ne odustaje
Što je guram više, ona mi je sve bliža
Privrženost njena, moj nemir.
Krade mi dah
Poražena sam
Usvojena
Vladarica je mog života
Dišemo.

(Edita Ćurak Arseta)

Svjetla modrina

Mogu li ostaviti tebe
modrino svijetla?
Brod ovaj razbija te
i tjera u daljinu.
A bijeli valovi pred provom
brišu ti snove.
Crtaju nove figure obaveza.
Stisni srce, putnice mlada
još ćeš negdje daleko
modrinu zamućenu naći.
A ti ćeš izvući
svijetle točke neophodnosti
da ostaneš svoja.
Ma koliko tuge ponijela...

(Desa Janjatović)

Proljetno čišćenje

Odstranjujem iznošenu odjeću, debele kapute, stare zavjese.
Bacam dva stara madraca, napukle gojerice, jastuk koji se
ne može očistiti od samotnog, zimskog kašlja.
Iznosim poplune, tepihe, jakne, kape i šalove da se prozrače.
Cjepkam kalendare čuvane godinama.
Praznim i stvaram prostor da mogu lakše disati s onim što
mi je dovoljno
ispunjena mirom i svjetлом.
Sadila sam mladice breze.
Zalijevam ih i gledam u Kloštar, gradić s dvije crkve na brijegu.

(Jasenka Šturmán)

Osveta boje

Kad mislim o osveti pitam se gdje se u tijelu sklupčala?
Osjetim je u stražnjem dijelu glave gdje se stvara ljutnja.
Sljedeće pitanje je gdje osjećam boju u tijelu? Osjećam je kao
percepciju koju vežem uz iskustvo. I najvažnije pitanje: kako
mi se boja može svetići? Moj odgovor je – putem iskustva. I to
nema nikakve veze s analizom gdje se to u tijelu nalazi – ili
ima?

Možda mi kreativnost može odgovoriti. Ona, pak, povezuje
funkcije lijeve i desne polutke mozga. Tome treba dodati
radoznalost i opet iskustvo koje je pravi kontejner zakopanih
sadržaja.

Čeprkam po njemu i izvlačim posjet izložbi poludragog i
dragog kamenja prije mnogo godina. Kad sam ušla u taj
prostor nisam bila spremna na ono što me je dočekalo. Bila
sam osupnuta bojom i sjajem. Na okomitim daskama visjele
su ogrlice bijele, roza, žute, zelene, ljubičaste.... Činile su
slap, zavjese, zid sjaja koji plijeni ljestvom. Na stolovima su
pojedinačni primjerici svjetlucali čineći blještavilo raznih
veličina. Bile su tu kamene spilje od ljubičastog, zelenog, sivog
i mlječno bijelog kristala. Cijela je prostorija bila ispunjena
zavjesama i stolovima punih boja i sjaja.

Nos me je zabolio od bogatstva i ljestvete... oči su mi se
zasuzile... kao da sam ušla u neku bogatu riznicu, spilju...
osjećaj je bio tako intenzivan da se nisam micala. Bila sam
uvučena i preplavljena bogatstvom. Htjela sam zaroniti u
tu gomilu kamenja i osjetiti ga na licu i cijelom tijelu. Ipak,
hodala sam uokolo dodirujući ga. Nije bilo lijepog i manje
lijepog. Svi su bili u svom najsvećanijem ruhu. A ja sam htjela
da tu ostanu vječno i da se vječno grijem na njima.

Kupila sam kristalnu prizmu, koju sam objesila na prozor.
Kad je obasja sunce, soba se ispuni dugim bojama, a ja
stanem u dugu i pronalazim boje na rukama i tijelu.

To je bila je prava osveta boje.

(Sonja Jirasek)

I jesen i ona

Samo je skliznula u taj osjećaj vrhunca, imanja, bogatstva.
Tijelo je nabreklo od plodova, od sokova.
Mirisalo je na klasje, na prve vatre, na kestene.
Šipak je zorio i crvenio.
Mislila je da je to prava jesen.
Da je šipak najbolji pokazatelj jeseni i njezine moći.
U sebi nosi mogućnosti da održi život ili da ga stvori.
Ta crvena boja je boja koja nas uzemljuje, koja nas stabilizira i koja najavljuje: da dolazi kreativnost, seksualnost, putenost koja će nam dati mogućnost:
da stvaramo, da se izražavamo, ili da naprsto samo uživamo.
Ona je u jeseni rastočena, nema jasne granice i čini joj se da je stalno u ekstazi.
Kako se zove takva? Žena, ljubavnica, kurva.
Da li taj osjećaj ugode, predavanja i zadovoljstva uvijek mora imati ime grijeha?
I jesen je onda grešna.

Raskošna, darovita, nudeći se.
Neka, neka.
Ovo je trenutak slavlja, orgazma, predavanja i nestajanja.
Ovo je vrhunac nezaustavljiv.
U tom će vrhuncu nastati novi plod, novi život, nova radost i novi grijeh.

(Jasnica Grujčić)

Jutro Meštra Štapa

Probudio sam se rano.
Mačak mi se mota oko nogu. Jasno je da će najprije njemu dati hranu. Umiljava se, prede dok sjeckam pileća jetrica. Ta mala zvijer ima stila, praspoloži me i onda kad je noć bila teška, snovi čudni.
Čujem ga kako mljacka dok ja kuham svoj crni čaj. Bijela šalica sa slikom dva plava labuda spremna je za naš jutarnji ritual.
Sjednem uz prozor u široku fotelju, u čaj dolijem nekoliko kapi mlijeka.
Gledam na cestu.
Još je prazan grad.
Na uglu se pojavi starica. Nije mi poznata.
U starom sivom baloneru, sa zatvorenim kišobranom u ruci, kreće se žustro kratkim koracima.
Dolazi do zebre, oprezno se nagne prema naprijed i nekoliko puta pogleda lijevo-desno, pa krene.
Taman se našla na sredini ceste kad se začuo jaki zvuk, kao grom iz vedra neba.
Vidim motorista, juri kao da je cijeli grad samo njegov.
Starica stane na sredini ceste, podigne kišobran, uperi ga u vozača i vikne što je jače mogla: „Stoj ili pucam!“
Vozač naglo skrene i odskoči na nogostup.
„Vražja baba!“ uzvikne on i odgura svoj motor, bog-će-ga-znati kamo.

(Jasenka Šturman)

Fotografije s radionica

KAZALO

Uvodna riječ urednice

1

PRVI DIO

I. JA SMOKVA

Ja	(D. Delonga Momić)	7
Ja, smokva	(S. Jirasek)	7
Kad pomislim na makovo zrno	(E. Ćurak Arseta)	8
Prolaz	(D. Delonga Momić)	8
Tko	(E. Ćurak Arseta)	9
Ja, Feniks	(J. Šturm)	9
Ružno Maće koje neće postati Lav	(D. Delonga Momić)	10
Lutka i ja	(J. Šturm)	10
Idealno djetinjstvo	(D. Janjatović)	11
Metafora	(D. Delonga Momić)	12

II. LANAC, KATANAC, SPONA...

BAKA		15
DEDA	(J. Grujčić)	16
Boćanje iz mog vremena	(D. Janjatović)	17
Deda, unuk i perec	(S. Kušec)	19
Djed Rudi	(D. Ivetić Boška)	20
Pas, priča i pričalica	(D. Bašić Lovrić)	22

DRUGI DIO

I. POĆINJE RADNI DAN

Mrka šuma	(E. Ćurak Arseta)	29
Na tramvajskoj postaji u šest	(J. Šturm)	29
Pjesma o Lauri	(S. Kušec)	30
Suvenir-fobija	(I. Blažević Kiš)	32
Jutarnja zbrka	(D. Pensa)	34
Plemenska zajednica	(I. Bule)	35
Misli	(Lj. Marković)	36

II. MOJA TORBA – MOJA SOBA

Opal	(S. Jirasek)	39
Moja torba	(J. Šturm)	40
Ptice	(D. Glavaš)	41
Viški memento	(D. Janjatović)	42
Da toga dana nisam	(J. Grujčić)	43
Kako su se jabuke rasule po trgu i zašto	(D. Pensa)	44
Moja soba	(D. Janjatović)	46
Moja soba II.	(J. Grujčić)	46
Ružica se sprema	(Lj. Marković)	47
Tarzan i sjena	(Lj. Marković)	48
Osmijeh	(J. Grujčić)	49

TREĆI DIO

I. BOŽJE UŠI

Božje uši	(J. Grujčić)	55
Dragi moj Antune,	(E. Ćurak Arseta)	56
Nerođenom djetetu	(J. Grujčić)	57
Poštovana ravnateljice,	(D. Bašić)	58
O, junače!	(J. Grujčić)	59

II. KROZ ŠPIJUNKU

Mladić i djevojka	(Lj. Marković)	63
Neki su ljudi kao baloni	(K. Ulman Herceg)	64
Upoznavanje	(K. Ulman Herceg)	64
U tramvaju me netko dirnuo po ramenu	(D. Stipančić)	65
Prvo	(I. Bule)	65
Tko je pokrenuo Tramvaj?	(D. Janjatović)	67
Pismo	(I. Blažević Kiš)	68
Gospođa Sustav kroz špijunku (zurilo)	(J. Grujčić)	71

ČETVRTI DIO

I. PUT

Crtež lista s opisom	(J. Šturman)	79
Put	(S. Jirasek)	80
Pravi put	(D. Janjatović)	80
Molitva	(J. Grujčić)	81
Proljeće	(J. Šturman)	81
Moje idealno djetinjstvo	(J. Grujčić)	82

II. VRLINE MEŠTRA ŠTAPA

Tri vrline Meštra Štapa	(D. Janjatović)	91
Pravi put	(J. Šturman)	92
Pronađimo pismo	(D. Janjatović)	92
Kako sam pjevala u gori u sumrak (J. Grujčić)		93
Izdanak	(J. Šturman)	94
Vladarica	(E. Ćurak Arseta)	94
Svijetla modrina	(D. Janjatović)	95
Proljetno čišćenje	(J. Šturman)	95
Osveta boje	(S. Jirasek)	96
I jesen i ona	(J. Grujčić)	97
Jutro Meštra Štapa	(J. Šturman)	98

Fotografije s radionica

99

Zbornik radova

Kreativne literarne radionice

Kazališnog projekta Jelenovac

